

Pořádková policie

Pořádková policie tvoří základní jádro všech policejních organizací ve světě a její příslušníci jsou vždy nejpočetnější skupinou jednotlivých policejních služeb. S její názvem je trochu problém, protože pod termínem „pořádková policie“ se ve světě většinou chápou policejní oddíly, potlačující uliční nepokoje. (ang. *riot police*, fr. *police anti-émeutes*, šp. *la policía antidisturbios*, it. *squadra antisommossa*, rus. *полиция противодействия уличным беспорядкам*). Mnohem používanější je pojem „hlídková policie“ (ang. *patrol police*, fr. *patrouille de police*, něm. *Patrouillenpolizei*, šp. *policía de patrulla*, it. *pattuglia di polizia*, rus. *патрульная полиция*). Termín „pořádková policie“ nacházíme v plném slova smyslu jen v Německu. Šlo o *Ordnungspolizei (OrPo)*, což byl název pro pravidelné německé uniformované policejní síly během existence nacistického Německa mezi lety 1936 až 1945.

Udržování veřejného pořádku a klidu, spolu s bojem proti kriminalitě, patřilo k základním úkolům policie od jejího vzniku. Mělo různé formy a podoby. Již v nejstarších státech světa tento úkol měla např. chrámová policie, resp. různým způsobem ozbrojené skupiny vyčleněných chrámových služebníků. Po vzniku městských hradeb a bran, plnily tento úkol další skupiny ozbrojenců. To se již z této původně čisté policejní činnosti stávala činnost vojenská a přebraly je vojenské jednotky. Ve středověku to byly oddíly dobrovolné, tvořené měšťanstvem, případně tento úkol přebíraly ve stanoveném pořadí jednotlivé, početně nesilnější cechy. O pořádek se pečovalo zejména v noci, přičemž hlídky pod velením svých představených procházely ulicemi města a v případě nutnosti zasahovaly proti výtržníkům. Druhou skupinou tvořily hlídky sloužící na hradbách, nebo bran, kde nacházíme také jiné, v tomto případě často městem placené služebníky, jako např. branný nebo hlásný.

Důležitou roli při ochraně veřejného pořádku ve městech měl rovněž městský rychtář, jehož funkce se ze soudní a státní, postupně měnila v policejní. Jinde to byl podrychtář, který měl k dispozici skupinu biřiců a právo zasahovat při každém narušení veřejného pořádku. Sloužil ale především v noci a přes den se zabýval svým řemeslem.

Na přelomu 17. a 18. století začal proces zestátnování městské policie, který postihl zejména policii hlavních měst a později orgány vnitřní ochrany státu. Vzorem pro Habsburskou monarchii byla Vídeň, kterou chránila městská posádka. V roce 1650 vídeňský magistrát zřídil vlastní bezpečnostní organizaci Rumorwache, v základě jejíž názvu slovo „rumor“, což je možné přeložit jako: hluk, hřmot, povyk, přeneseně výtržnost. Policejní

situaci v Praze změnil císař Ferdinand I. Habsburský (1503-1564, český král od roku 1526), který v Praze v roce 1547 zavedl nové pořádky. Funkce městského rychtáře zůstala, hlídkovou a strážní službu začala přebírat místní měšťanská milice, reorganizovaná v letech 1634, 1636 a 1639. Vedle jejich deset praporců, byla roku 1636 zřízena stálá měšťanská třisetčlenná garda se strážní a policejní funkcí. Stálá vojenská posádka byla do Prahy umístěna v roce 1645.

Vojáci posádky převzali střežení městských bran a hradeb, zatím co měšťanské gardě zůstala ochrana pořádku uvnitř města. Její počet byl proto redukován a po čase se změnila v městskou stráž (*Stadtwacht*). F. Roubík o její síle a struktuře v knize Počátky policejního ředitelství v Praze, napsal: „Vlastním výkonným orgánem policejní správy v městech pražských byla městská stráž (*Stadtwacht*, *vartýři*, *Wächter*), vykonávající vlastní policejní dozor v branách i na ulicích. V polovině 18. stol. bylo jich v pražských městech celkem 71, a to na Starém Městě 30, na Novém Městě 25, na Malé Straně, Hradčanech a na postranních právech 16 mužů. Jejich povinností bylo hlídati radnici a městské vězení, konati hlídky v ulicích, zakročovati při rvačkách... Konajíce hlídky i za městem ve vinicích, domech i dvorech, měli povinnost stíhati zde a zatýkati kacíře a zloděje." Městské strážce velel velitel stráže (*Wachmeisterleutnant*), podřízený městskému hejtmanovi, mužstvu desátníci (*Zehner*). Jejich počet zůstal až do roku 1783 v podstatě stejný (70 mužů). Strážce ve službě pomáhala měšťanská milice (*Stadtsoldaten*), která však byla 29. srpna 1750 v celém státě zrušená.

Celkově ale Pražané nebyli se svou pořádkovou policií moc spokojeni. V roce 1723 zavedli systém uličních komisařů, ale po čase se ukázalo, že to je ještě málo. Pražský magistrát v roce 1772 uvažoval o zřízení pražské Rumorwache, podle vídeňského vzoru. Nakonec šel vývoj jiným směrem. S první novodobou policejní reformou přišel roku 1781 guberniální rada Jan Markvart Koc. F. Roubík k tomu uvádí: „První jeho starostí bylo učiniti přítrž četným krádežím. K tomu účelu zřídil 60 ponocných (*Nachtwächter*), kteří ... měli obstarávati bezpečnostní dozor v pražských městech pod vedením tří rotmistrů." Termín *Nachtwächter*, bychom ale lépe přeložili nebo definovali jako noční hlídač nebo noční strážce.

Jeho úkolem bylo procházet ulicemi a uličkami města v noci, současně zajišťovat klid a pořádek. Varoval spící občany před požáry, nepřáteli a zloději. Dohlížel na správné zamykání předních dveří. Měl právo zastavit, vyslechnout a v případě potřeby zatknout podezřelé osoby, které se městem v noci bez důvodu pohybovaly. Oznamoval také hodiny, i když po ruce neměl žádné hodinky, ale spíše kvůli tomu, aby bylo jasné, že se po ulicích skutečně pohybuje a nikde nespí.

Jan Markvart Koc se posléze snažil spojit svou a městskou bezpečnostní stráž, což se mu v roce 1783 povedlo. Městská policejní stráž měla poté již 95 mužů. Velela ji trojice rotmistrů (jeden pro každé pražské město), v denních hlídkách sloužilo 26 mužů a v nejdůležitějších nočních hlídkách 61 mužů. Protože jejím příslušníkům se nelíbil stávající název - ponocní, byl v roce 1787 změněný na policejní vojáky (*Poliziesoldaten*). Kocova policejní reforma ale krátce poté narazila na finanční úskalí.

Změnu, někdy jen dočasnou, přinesla policejní reforma Jana Antona Pergena (1725-1814), pracujícího na příkaz císaře Josefa II. (1741-1790). Výsledkem jeho činnosti byl vznik státních policejních úřadů – policejních ředitelství, v nejdůležitějších městech monarchie. Podle Pegenových záměrů se policie měla dělit na dvě části – službu veřejnou a službu tajnou. Služba veřejná se měla zabývat bojem proti kriminalitě a udržováním veřejného pořádku. Na území Čech a Moravy byly 21. února 1785 ustanoveny v Praze, Brně a v Opavě. Výkonným orgánem policejní správy byla však městská stráž.

Nový císař Leopold II. (1790-1792) policii moc nepřál. Decentralizoval ji, pravomoci omezil a ochranu pořádku opět podřídil místodržitelstvím. Pozitivem jeho činnosti bylo zavedení okresních policejních ředitelství. Okresní ředitel (*Berzik-Director*) měl hodnost rady a bylo mu podřízeno několik komisařů. Císař František II. (1792-1835), ale vše vrátil brzy do starých kolejí. V oblasti ochrany veřejného pořádku se tím, ale nic nezměnilo. Nové změny ale hnaly k životu další reformy. Počet obyvatel velkých měst prudce narůstal, nebývale se zvětšovala rozloha měst, takže stávající pořádkové síly na udržování veřejného pořádku ve dne i v noci nestačily. Na základě toho byla rozrůstající se města dělena na menší územní celky, pokryté příslušnými strážnicemi, obsazenými městským vojskem.

Po porážce revoluce let 1848-1849 se vytvořil prostor pro nové utužení pořádku a obnovení policejního státu. Celkově došlo k unifikaci pořádkové policie pod názvem Vojenský policejní strážní sbor, který se dosud užíval ve Vídni. Do jeho čela byl, pod patronací ministra vnitra Alexandra Bacha (1813-1893), postavený zakladatel rakouského četnictva baron Kempen von Fichtenstamm (1793-1863), rodák z Pardubic. Policejní oddíly jednotlivých ředitelství a komisařství se staly pouze jeho odnožemi (*Militär-Polizei-Wach-Abteilung*). Byla zavedena jednotná celorakouská uniforma a výzbroj. Podle P. Macka a L. Uhlíře sbor tvořilo „6000 policistů, rozdělených organizačně do 22 oddílů. V českých zemích byly oddíly v Praze a Brně (s pododdíly v Olomouci a Opavě), na Slovensku v Bratislavě a Košicích... V roce 1857 byl ... sbor značně zredukován. Nyní sestával z necelých 3500 mužů, rozdělených do 13 oddílů... V Praze bylo méně než 300 policistů, v Brně asi devadesát. Pododdíly v Olomouci a Opavě i oddíly v Bratislavě a Košicích byly zrušeny."

Základní strukturu policejních úřadů monarchie přinesl císařský výnos z 10. prosince 1850 Základy organizace policejních úřadů. Podle něj mohla úkoly policie vykonávat pouze policejní ředitelství (až do roku 1852 městská hejtmanství) a policejní komisařství. V čele Policejního ředitelství Praha stál policejní ředitel ve V. hodnostní třídě. Teritorium se členilo na policejní obvody (*Polizeirayon*), v nejnižším stupni dělení na revíry. Podle vídeňského policejního ředitelství se i pražské dělilo na departementy a sekce. Obor působnosti policejních úřadů také stanovil výnos z 10. prosince 1850. Podle něj měly policejní úřady zákonnou cestou předcházet a bránit před každým nebezpečím, které hrozí císaři, císařskému domu, zákonnému řádu a právnímu stavu, blahu státu a jednotlivce. V obvodu své působnosti měly překazít útoky na klid a celkově udržovat veřejný pořádek.

Po pádu Bachova absolutismu v roce 1859 došlo k dalšímu omezení centralismu a policejní pravomoci přecházely na městskou správu. V letech 1860-1866 došlo k snížení počtu policejních úřadů. Policejní ředitelství zůstala jen ve Vídni, Praze, Brně, Lvově, Krakově, Terstu a Štýrskem Hradci. Policejní ředitelství v Opavě bylo zrušeno v roce 1860, policejní komisařství v Olomouci v roce 1863. V zemích dnešního Rakouska byla místním místodržitelstvím přidělena pouze skupina policejních úředníků, která činnost policie řídila. V letech 1866 a 1867 byly zrušené oddíly v Praze, Brně, Budínu a Pešti.

Policie Prahy také prošla svým vývojem, kdy se kompetence její řízení přelévaly mezi státem a magistrátem. V roce 1868 byla policejní správa a tím také ochrana veřejného pořádku opět podřízena státu, konkrétně c. a k. policejnímu ředitelství, ve kterém se postupně začal vnitřní diferenciační proces, typický ale spíše až pro 20. století. K jiným větším změnám ale nedošlo. Rostl však počet členů stráže. V roce 1787 jich bylo 160. V roce 1866 převzal řízení pořádkové policie do rukou magistrát, ale již v roce 1868 vznikla vedle stávající městské policie „rakousko-uherská státní policie“, které svůj podíl na policejním řízení města neustále posilovala.

V roce 1900 na policejním ředitelství sloužilo 76 koncipistů a 32 kancelářských policejních důstojníků. Jim byla podřízena městská stráž bezpečnosti v počtu 1011 osob, se 60členným týlovým zajištěním. Kromě nich měla Praha skupinu 34 městských strážníků v čele se svým strážmistrem, jejíž základy vznikly 20. července 1858. Praha byla nadále rozdělena do šesti obvodů s příslušným množstvím obvodových policejních komisařství.

Pražské i brněnské policejní ředitelství se dělilo do několika oddělení. První pečovalo o otázky státní bezpečnosti – ochrana mocnáře, císařského domu, státu, ale také o ochrana veřejné bezpečnosti a vnitřního klidu. Všem policejním úřadům podléhaly dvě bezpečnostní složky. Jako orgán výkonný to byla Bezpečnostní stráž, která podléhala policejnímu řediteli,

prostřednictvím vyššího státního úředníka. Skládala se ze strážních úředníků (ústředních, vrchních, okresních a revírních inspektorů), strážních inspektorů, nadstrážníků a strážníků. Výkon služby přímo v ulicích zajišťovaly policejní hlídky (patroly) nebo samostatně působící policisté. Pohybovali se podle stanovených tras, nebo hlídkovali na exponovaných místech, kde byl předpoklad sročení většího množství lidí – trhy, hlavní náměstí, důležité ulice a náměstí, korza, nádraží a stále více množící se sportovní utkání. Hlídkoví policisté byli vyzbrojeni šavlí, revolverem a používali signální píšťalky, kterými si přivolávali pomoc. Měli právo podezřelého zajistit a předvést buď na svou strážnici, nebo následně eskortovat do vězení.

V průběhu války byl celý policejní aparát monarchie mobilizován, a to ve všech oblastech jeho činnosti. Mimořádný význam byl věnován ochraně veřejného pořádku. Nebývale byla rozšířena síť tajných agentů. Perzekuce ale nebyla namířena pouze proti odbojovým špičkám, ale stejně tak proti řadovým občanům, dělníkům a běžným lidem. Kontroly policejních hlídek se staly obrazem každodenního života. Zakročovaly již proti menším výtržnostem nebo sročením několika osob, kontrolovaly zákaz nelegálního dovozu potravin do města atd. Policie se stala krajně nepopulární. Perzekuce se vyostřovala i koncem války, takže na jejím konci se debatovalo o zrušení celého policejního systému habsburské monarchie na našem území. Překotný průběh událostí 28. října 1918 ale vývoj nasměroval úplně jiným směrem.

Pořádková policie ČSR

Ochrana veřejného pořádku se bezprostředně po 28. říjnu 1918 stala obzvláště důležitá. Nejvyšší instituce nové ČSR dělaly vše, aby její území představovalo ostrov klidu a pořádku uprostřed rozbouřené Evropy. Z tohoto důvodu byl celý stávající bezpečnostní aparát převzatý novým státem. Stalo se tak tzv. recepčním zákonem (č. 11/1918 Sb.) o zřízení samostatného státu československého. Změnou bylo pouze odstranění insignií monarchie z uniformy policistů a četníků. V platnosti zůstaly o stávající zákony. V praxi, a zejména v regionech, to bylo poněkud jiné. Vznikaly různé Národní výbory nebo Národní rady, které v místech svého působení přebíraly moc od stávající správní struktury a pro ochranu veřejného pořádku a majetku si vytvářely různé ozbrojené organizace s různými názvy, nejčastěji Národní nebo Revoluční gardy či Stráže. Jejich činnost ale byla pouze dočasná. Záhy byly zlikvidované a na jejich místo nastoupila oficiální státní moc, která ale prošla očistou. Ne vždy to bylo nutné, protože mnozí policisté a četníci německého nebo rakouského původu, sami odešli do svých zemí. Nahrazováni byli z řad gardistů a zanedlouho legionářů.

Převzatá ale byla celá předválečná struktura pořádkové policie, která byla stále více pevně napojena na systém státních policejních úřadů, protože tvořila výraznou část jejich aktivit. Vzhledem k růstu významu kriminální policie, který nastal krátce po vzniku ČSR, začínal proces vytvoření prvního stupně jakési oborové samostatnosti jak kriminální, tak i pořádkové policie. Po pár letech byla tato skutečnost již zcela zjevná. Udržování veřejného pořádku se tak stalo jednou ze stěžejních činností státních policejních úřadů, takže proces vzniku dalších a dalších státních policejních úřadů vedl ve své logice k dalšímu kvantitativnímu, tak aj kvalitativnímu posilování kriminální, ale především pořádkové policie. Zcela zjevné to bylo na nejnižším stupni jejich pater. Proto se v souvislosti s hodnocením práce pořádkové policie musíme logicky věnovat zvyšování počtu státních policejních úřadů.

Současně musíme připomenout, že i obecní policie, kterou plně řídil magistrát nebo jiné představenstvo obce, se především věnovala ochraně veřejného pořádku. Tato její činnost byla vzhledem k růstu státních policejních úřadů de facto neustále postátňována.

V lednu 1919 byla stanovena struktura nového ministerstva vnitra, které se pak dělilo na prezidium a 16 oddělení, soustředěných do čtyř odborů. Záležitosti policie, včetně pořádkové, měl na starosti jeho II. odbor. Současně byly rozpuštěné všechny Národní výbory a jejich gardy.

V čele policejních úřadů stáli civilisté s právnickým vzděláním, kteří v plném rozsahu odpovídali za jejich činnost. Policejní ředitelé podléhali zemským orgánům a ministroví vnitra, správcové policejních komisařství, také okresnímu hejtmanovi. Jejich působnost se vždy vztahovala k příslušnému regionálnímu obvodu, když byl obvod příliš rozsáhlý, dělil se na okrsky s okrskovými policejními komisařstvími. Policie pečovala o zachování veřejné bezpečnosti, pořádku a pokoje, dohlížela na bezpečnost osob, majetku a dopravy.

Hlavní pozornost byla věnována Praze, které ochrana, jako nového hlavního města státu, byla nedostatečná. Navíc Prahou procházela jedna revoluční vlna za druhou, takže pro novou vládu se stalo zajištění klidu a pořádku na ulicích prvořadým úkolem. Ještě horší to bylo u policejního ředitelství v Brně, policejních komisařství v Ostravě a Plzni a pohraničních komisařství Podmoklech (Děčín), Chebu a Bohumíně, které na rozdíl od Prahy neměly k dispozici uniformovanou stráž, a pořádkovou službu tam vykonávala pouze místní obecní policie. Celkový stav ve všech těchto policejních úřadech byl v říjnu 1918 následující: 123 konceptních úředníků, 19 úředníků uniformované stráže bezpečnosti, 239 příslušníků civilní stráže bezpečnosti, 1450 mužů uniformované stráže bezpečnosti (v Praze), a 50 kancelářských úředníků. Pražští strážníci byli vojensky organizováni a bylo jim veleno na základě velitelských pravomocí. Ve výzbroji měli nadále šavli, revolver ráže 9 mm, později gumový

obušek místo šavle, ale ta se po pár letech do policejní výzbroje vrátila. Přesto policisté situaci ve městě vždy plně nezvládali. Proto již 19. února 1919 ministerská rada rozhodla o zvýšení stavu pražské policie na 1850 mužů. V březnu byl zvýšený stav civilní stráže bezpečnosti ze 174 mužů na 400 mužů a posilování pražské policie dále postupovalo.

Mnohem závažnějšími změnami přešlo Policejní ředitelství v Brně. Jeho početní stav a autorita nebyly velké. Tvořilo ho několik příslušníků neuniformované policie, zatím co pořádek ve městě udržovala městská obecní policie. Zlomem v jeho vývoji byl 1. říjen 1922, kdy bylo zřízeno jednotné státní policejní ředitelství pro Brno a jeho okolí. Jeho úkoly byly podobné jako u jiných Policejních ředitelství – udržovalo veřejnou bezpečnost, pořádek a pokoj; pečovalo o bezpečnost osob a majetku atd. V jeho čele stál správce a měl pod sebou tři oddělení: I. Politické, II. Bezpečnostní a III. Sbor uniformované stráže bezpečnosti v Brně.

Na nejnižší úrovni policejní stupnice stály menší obce, které o svoji bezpečnost a veřejný pořádek musely pečovat samy. Stejně tak o bezpečnost osob a majetku, sjízdnost cest a bezpečnost na nich. Pro výkon služby si obce zřizovaly obecní policii, které počet a kvalita odpovídaly potřebám obcí a jejich finančním možnostem. Stejně to bylo s jejich výzbrojí, výstrojí, výcvikem, uniformami atd. Při zajištění pořádku a v případě rozsáhlejší trestné činnosti žádaly prostřednictvím okresního úřadu o asistenci příslušnou četnickou stanici.

Tento systém zjevně nevyhovoval a od roku 1920 se zvyšovaly pravomoci vlády zřizovat státní policejní úřady. Dne 16. března 1920 byl přijatý zákon č. 162/1920 Sb., který vládu zmocnil zřizovat státní policejní úřady všude tam, kde to vláda pokládala za nutné. Obec a jeho zastupitelstvo s tím ale musely vyjádřit souhlas. Obce měly za povinnost pět let poté přispívat k jejich finančnímu zajištění. Nové státní policejní úřady měly podle § 2. „pečovati o veřejnou bezpečnost a vnitřní klid, starati se o bezpečnost osob a majetku, udržovati veřejný řád a vésti v patrnosti obyvatelstvo a cizince. Úřady tyto, pokud při zřízení neustanoví se v jednotlivých případech působnost užší, převezmou dosavadní obor působnosti obecní, pokud se týče policie bezpečnostní, mravnostní a čelední, a dosavadní obor působnosti okresní správy politické ve věcech správy policejní. Pod policií bezpečnostní v odst. 2 rozumí se též péče o bezpečnost a snadnost dopravy na cestách.“

Postup centralizace se dotkl rovněž pořádkové policie, kde pokračoval trend změnit ji v celostátní organizaci, řízenou z centra. Dne 13. července 1922 byl Národním shromážděním přijatý zákon č. 230/1922 Sb. o sborech stráže bezpečnosti, který v § 1. uvádí: „Pro výkon bezpečnostní služby zřizují se u státních úřadů, jež určí se nařízením, civilní sbory stráže bezpečnosti, a to a) uniformované a b) neuniformované... Sbory uniformované stráže bezpečnosti jsou ozbrojeny a po vzoru vojenském řízeny...“ Na jeho základě vzniklo Nařízení

vlády republiky Československé ze dne 5. října 1922 č. 295. Bylo tím potvrzené rozdělení policie na dva sbory - Sbor uniformované stráže bezpečnosti (SUSB), který vykonával policejní službu správní a pořádkovou a Sbor neuniformované stráže bezpečnosti (SNSB), který plnil úkoly kriminální nebo též tajné politické policie.

Oba Sbory stráže bezpečnosti příslušely k těm státním úřadům policejním nebo politickým, u nichž byly zřízeny. Přednostovi úřadu byli služebně, pořádkově, disciplinárně a osobně podřízeni všichni jeho zaměstnanci. Dělili se na úředníky a gážisty mimo hodnostní třídu. Úředníci kontrolovali výkon služby, řídili ji a své podřízené školili. Dělili se do dvou tříd A a B. revírní inspektor I. třídy, revírní inspektor II. třídy, okresní inspektor a vrchní inspektor. Gážisté patřili do uniformované stráže (strážník, nadstrážník, obvodní inspektor I. třídy a obvodní inspektor II. třídy). V čele obou Sborů stáli jejich velitelé.

Vnitřními předpisy se určovalo rozdělení sborů a služební řád. Tím byla stanovena pravidla pro výkon služby ve služebních hodinách, ale i mimo ně. Byly stanoveny předpisy o služebním oděvu, zbraní, pomůckách potřebných pro výkon služby a způsobu, jak tyto pomůcky opatřit. Současně byly stanoveny podmínky pro přijetí do služby u některého ze sborů, podmínky výcviku a vyškolení členů sborů až po zkušební řád. V neposlední řadě byly stanoveny podmínky pro sestavení disciplinárních komisí a řízení před nimi.

Podle systematizačních zásad v každém sboru připadalo na 100 gážistů mimo hodnostní třídy zpravidla u SUSB 32 strážníků, 38 nadstrážníků, 20 obvodních inspektorů II. třídy a 10 obvodních inspektorů I. třídy. Gážisté uniformovaného sboru kromě pochůzek a hlídkování také eskortovali vězně, hlídali je a vůbec vykonávali všechny nutné služby, sloužící zájmům státu.

Policejní ředitelství v Praze se dělilo na prezidium a příslušná oddělení. Mezi nejdůležitější patřilo Zpravodajské oddělení, Tiskové a spolkové oddělení, Dopravné oddělení, Pasové oddělení, ale nejslavnějším se stalo IV. Bezpečnostní oddělení (Oddělení pro veřejnou bezpečnost). Město bylo dále rozděleno do řady okresních komisariátů, kterých počet stoupal zejména v letech 1938-1939, kdy byly ku Praze postupně připojeny mnohé její stávající předměstí. V každém z nich poté vznikl nový okresní komisariát.

Nový zákon o organizaci politické správy byl přijatý až 14. července 1927 a do Sbírky zákonů je zařazený pod číslem 125/1927. Zákon potvrdil podřízenost politických úřadů ministerstvu vnitra a všem těmto institucím bylo v čl. 2. uložený úkol: „Ministerstvo vnitra a politické úřady jemu podřízené jsou povinny --- bdíti nad veřejným – pořádkem, klidem, bezpečností a veřejnou mravností a odvracet v tomto směru všeliká nebezpečnosti i odstraňovati nastalé poruchy.“

Počátkem roku příštího – 31. ledna 1928, byl přijatý zákon č. 28/1928 Sb., kterým se doplňovaly a měnily zákony o četnictvu a sborech stráže bezpečnosti. Rozšířil právo použít zbraň v případě kdy se nebezpečný zločinec zdráhá opustit svůj úkryt. Současně se upřesňoval postup použití zbraně v průběhu potlačení demonstrace.

V podstatě ve stejné době byla dokončena první etapa policejní reformy. Od roku 1923 stoupl počet policejní úřadů o další čtyři a celkově jich bylo již 29, z toho 9 policejních ředitelství. Počet jejich zaměstnanců vzrostl na 700 osob. Systém policejních úřadů v té době pokrýval celé území státu a v dalších letech přibývala zejména policejní komisařství.

Ve vnitrozemí v tom čase dále pokračovalo posilování pražského policejního ředitelství, které se kromě výkonu služby na území hlavního města stále více stávalo nejvyšší policejní centrálou. V roce 1928 se stav mužstva zvýšil na 2272 mužů. Posilováno bylo jeho bezpečnostní oddělení, kde byl počet mužů zvýšený ze 40 na 113. Zcela novým oddělením bylo dopravní, kterého základy byly položeny 2. září 1919, i když se tehdy předpokládalo, že půjde jen o záležitost dočasnou. V letech 1919-1929 rostl nejenom počet jejich členů, kteří již tehdy začali používat zvláštní označení, ale stejně tak počet stálých postů a stanovišť. V roce 1921 ho doplnila skupina 12 příslušníků neuniformované stráže, v roce 1926 první motocykly. V roce 1927 byl v Praze instalován první semafor, byly vyznačeny přechody pro chodce, začala se pomocí stopek kontrolovat rychlost vozidel atd.

V roce 1929 začala světová hospodářská krize, která sice Československo zasáhla o něco později jako jeho okolí, ale o to však silněji. Význam bezpečnostních sborů v této situaci prudce rostl. Z hlediska strukturálních změn ale třicátá léta nepřinesla tolik pohybu jako dvacátá, přesto i zde je jasná specifika. Tou první byl dopad krize a s ní spojenou nezaměstnaností, kterou bylo postiženo skoro jeden milión lidí, na vývoj kriminality. Prudce stoupaly násilné a hospodářské trestné činy, docházelo ale k růstu manifestací, demonstrací a celkové k zvýšenému porušování veřejného pořádku, nebo toho, co bylo za něj považované. Ministr vnitra J. Slávik viděl východisko v zesílené represi, která se odrazila v růstu počtů příslušníků policie a četnictva. Oproti roku 1928 stoupl např. počet příslušníků policie ze 7137 na 8460 v roce 1933.

Ve stejné době se ale objevil nepřítel jiný – nastupující fašistické a nacionalistické hnutí mezi obyvatelstvem německé menšiny, žijící v českém a moravském pohraničí. Nové strany v průběhu tří let postupně opanovaly celé území, na kterém českoslovenští Němci žili, a prostřednictvím místní samosprávy začaly výrazně ovlivňovat místní bezpečnostní orgány a celou oblast ochrany veřejného pořádku, která se v podstatě v těchto regionech změnila

v ucelenou frontu, plnou potyček, demonstrací a plánovaných provokací. Boj o udržení veřejného pořádku byl tímto činem výrazně zpolitizovaný a bylo nutné přijat rázná opatření.

Národní shromáždění proto 21. června 1934 přijalo zákon č. 109/1934 Sb. o mimořádné moci nařizovací, který uděloval vládě pravomoci samo měnit v případě nutnosti některé zákony a pak zákon č. 131/1935 Sb. ze dne 26. června 1935, kterým se doplňovalo a pozměňovalo zmocnění vlády podle zákona č. 109/1934 Sb. Zákon měl jen dva články a byl stručný: „Čl. I. Zmocnění ... rozšiřuje se na opatření pro organizaci policejní správy a služby. Čl. II. Tento zákon nabývá účinnosti dnem 1. července 1935; provedou ho všichni členové vlády.“ Na jeho základě bylo pak vydáno vládní nařízení ze dne 6. března 1936 (č. 51/1936 Sb.) o organizaci policejní správy a služby a o některých opatřeních v oboru vnitřní správy. Vládní nařízení v § 1., čl. I. stanovovalo: „Státní policejní úřady jsou povolány ve svém správním obvodu v rozsahu, který určí ministr vnitra případ od případu, pečovati o veřejnou bezpečnost a klid, starati se o bezpečnost osob a majetku, udržovati veřejný pořádek...“ V následujícím paragrafu se určovalo, že vláda může policejní úřady zřídit všude, kde to uzná za vhodné, a tudíž k tomu nemusí mít jakýkoli souhlas místních orgánů samosprávy, především těch, kterých se zmocnili radikálně naladěni sudetští nacionalisté.

V článku III., § 12. nařízení sjednotilo oba existující sbory pod jednotné velení, čím dále zvýšilo pravomoci centra: „Sbory uniformované stráže bezpečnosti ... tvoří jednotný uniformovaný policejní strážní sbor, sbory neuniformované stráže bezpečnosti ... tvoří jednotný neuniformovaný policejní strážný sbor. Oba sbory jsou určeny pro výkon policejní služby u politických a státních policejních orgánů.“ Nařízení rovněž umožňovalo ministerstvu vnitra policisty bez problému přemísťovat podle jeho potřeb.

Současně měnilo postavení obecní policie tím, že její zaměstnanci mohli být plně ustanoveni jen se souhlasem obci nadřízeného politického úřadu a jejich výcvik probíhal spolu se státními policisty.

Na tomto základě došlo k mohutnému rozmachu státních policejních orgánů, protože v letech 1936-1938 vzniklo 49 nových policejních úřadů, a zvláště pak policejní ředitelství v Liberci a v Českých Budějovicích. Do policie bylo přijato 5 784 nových příslušníků a jejich počet v roce 1937 dosáhl čísla 14 246 mužů.

Nastal rok 1938, který přinesl zánik první ČSR. Aktivita německých nacionalistů rostla a ministerstvo vnitra se tento trend opět snažilo ovlivnit dalším růstem státních policejních úřadů a policejních expozitur, přičemž cílem bylo hustě pokrýt celé území Sudet.

Přes veškerou snahu se ale hnutí německých nacionalistů a národních socialistů policii nedovedlo zastavit. Bylo jasné, že může dojít i k přímým fyzickým a bojovým střetům. Za

tímto účelem byla již podle vládního nařízení z 23. října 1936 (č. 270/1936 Sb.) zřízena Stráž obrany státu. Jejím úkolem byla: „ochrana neporušitelnosti státních hranic a nedotknutelnosti státního území a spolupůsobení při ochraně veřejného pořádku, klidu a bezpečnosti.“ Pod tím vším se myslel klid v pohraničních oblastech. Měla být a byla složena z příslušníků četnictva, policejních strážných sborů, obecní stráže bezpečnosti, vojenských osob, příslušníků Finanční stráže a dalších osob, určených k výkonu strážní, policejní nebo podobné služby. Zákon pro ně rozšířil seznam případů možného použití zbraně.

Policisté zařazení ke službě v SOS prošli v letech 1936-1938 řadou výcvikových kurzů a školení, ale její skutečná činnost nastala až v roce 1938. V čase první mobilizace v květnu 1938 se na určená místa dostavilo celkem 28 310 příslušníků SOS, z toho bylo 3155 policistů.

Aktivně také bojovali v září 1938 proti ofenzivě německých ordnerů. Do bojů se zapojili rovněž policisté, nezařazení k oddílům SOS. Mezi 22. a 30. září 1938 bylo v bojích raněno 10 policistů z jednotek SOS a 61 policistů ostatních. Zahynulo 6 policistů, zařazených k SOS a 2 policisté, působící mimo ni.

Po Mnichovské dohodě bylo od ČSR odtrženo celé pohraničí, ale stejně tak území v hloubce Čech a Moravy. Výrazně to narušilo rovněž stávající policejní strukturu ČSR, protože na odtrženém území se nacházela většina policejních úřadů a policejních expositur, s čím se nové vedení resortu ministerstva vnitra muselo vypořádat.

Policie v tzv. Protektorátu Čechy a Morava

Dne 15. března 1939, půl roku po odtržení Sudet, německá armáda obsadila zbytek Čech a Moravy. Německo zde zřídilo Protektorát a vyhradilo si právo na jeho území učinit vše, co pokládalo za nutné. Na povrchu sice nadále existovaly některé instituce z dob I. a zejména II. Československé republiky, ale fakticky se jednalo o přímou okupaci Čech a Moravy se všemi důsledky. Národní shromáždění neexistovalo, faktická práva prezidenta, vlády, ministrů a všech ostatních institucí byla minimalizována a všechny tyto instituce se ocitly pod stálou kontrolou německých úřadů a jejich představitelů.

Na území tzv. Protektorátu vznikla síť bezpečnostních institucí, jak je známe z hitlerovského Německa. Jako první se již po Mnichovské dohodě na naše odtržené území dostaly oddíly bezpečnostní policie a bezpečnostní služby SS. Na obsazeném území pak vznikaly pobočky ostatních německých bezpečnostních složek - Pořádková policie (*Ordnungspolizei*, *Orpo*) se všemi svými složkami - říšskou ochrannou policií (*Schutzpolizei des Reiches*, *Schupo*), která působila ve městech, říšským četnictvem (*Gendarmerie des Reiches*), působící na venkově, obecní ochrannou policií (*Schutzpolizei der Gemeinden*).

Jak po Mnichovské dohodě, také 15. března 1939, se na zbylém území Čech a Moravy nejdříve objevily oddíly bezpečnostní policie a bezpečnostní služby SS (*Sicherheitsdienst*), následované některými oddíly Sipo – Gestapo a Kripo. Poté se v Protektorátě usídlily ostatní německé policejní složky, které se již předtím instituovaly v Sudetech – již zmíněná pořádková policie (*Ordnungspolizei* - Orpo), členící se na ochrannou policii (*Schutzpolizei*), četnictvo (*Gendarmerie*), obecní výkonnou policii (*Gemeindevollzugspolizei*) a požární ochrannou policii (*Feuerschutzpolizei*).

Orpo se dále dělila na policejní sbory (kasernované jednotky – (*Polizeitruppen*) a samostatnou uniformovanou službu (*uniformierter Einzeldienst*). Policejními sbory byly, nejenom na území Protektorátu, policejní pluky (*Polizeiregimenter*). V Čechách byl umístěný první z nich a dělil se na 4 prapory. Pluk sídlil v Praze, Klatovech, Kolíně a Táboře. Druhý pluk byl určen pro Moravu, měl rovněž 4 prapory a rozmístěný byl v Brně, Holešově, Jihlavě a Moravské Ostravě. Samostatné uniformované služby zastupovaly četnické oddíly v sídle vrchních zemských radů, strážní oddíly na cvičištích a další jednotky, včetně popravčích čet. Orpo, kromě jiného, dohlížela také na českou policii a kontrolovala její činnost. Její síla byla značná, protože ve všech jejích součástech sloužilo 16 500 mužů, zatím co např. SD měla jen 2000 mužů. V roce 1944 se pod policejní velení v Praze dostaly rovněž služebny v Sudetech.

Bezpečnostní orgány hitlerovského Německa byly na našem území v podstatě nesourodým prvkem, který s tradicí naší policie neměl nic společného. Přesto to byly ze všech těchto orgánů instituce rozhodující.

Samotné protektorátní bezpečnostní orgány uvnitř protektorátu navenek vypadaly nezávisle, na první pohled stejně jako před 15. březnem 1939, ale vnitřně jejich význam výrazně poklesl. Z hlediska německého měly pouze charakter pomocných policejních orgánů. Současně ale byli „čištěni“ od nespolehlivých, tedy pročeskoslovensky smýšlejících „živlů“

Co se týče samotné státní policie, se musí konstatovat, že nová moc ji převzala fakticky beze změn, včetně příslušných zákonů, které řídily její činnost. V první řadě to platí o vládním nařízení č. 51/1936 Sb. o organizaci policejní správy a služby z 6. března 1936. Nová redakce jen uvedla jeho text do souladu s reáliemi tzv. Protektorátu. Např. termín „státní policejní úřad“ byl zaměněný na „vládní policejní úřad“.

Podobné to bylo se strukturou policejních úřadů. Přirozeně, že ty, které se nacházely v odtržených Sudetech, již pod Protektorát nespádaly. Takže v Čechách zůstaly jen 4 policejní ředitelství – Praha, České Budějovice, Hradec Králové a Plzeň. Na Moravě vládla situace obdobná a zbyly zde 3 policejní ředitelství – Brno, Moravská Ostrava a Olomouc. Vše doplňovala již omezená síť policejních komisariátů a policejních expozitur.

Na tom dlouhou dobu organizační změny, týkající se policejních úřadů, skončily.

Zachována byla také řídicí struktura policejních úřadů. V čele policejního ředitelství v Praze stál policejní prezident a pražské policejní ředitelství si uchovávalo prioritní postavení v Protektorátě, i když policejní ředitelství v Brně mu přímo nepodléhalo. Podle vládního nařízení č. 51/1936 Sb. byla policie i nadále rozdělena na uniformovanou a neuniformovanou, čili na uniformovaný policejní strážní sbor a neuniformovaný policejní strážní sbor. Také na podstatě jejich činnosti, služebné podřízenosti, struktuře, výzbroji a výstroji se moc nezměnilo. Obě tyto složky působily u všech policejních úřadů.

Uniformovaný policejní strážní sbor vykonával především pořádkovou a strážní službu, ale stejně tak se věnoval eskortám vězňů. U každého policejního úřadu existovalo oddělení uniformované policie v čele s příslušným policejním důstojníkem. Jeho příslušníci se dělili na důstojníky a gážisty mimo služební třídy. Ve větších městech, jako např. v Praze, bylo několik oddělení sloučeno v policejní úseky a byla zde zřízena velitelství uniformované policie. Přesto, že si protektorátní policie určitou dobu zachovávala svou dřívější podobu, proběhla změna dislokace nejnižších organizačních struktur, které byly přizpůsobeny poměrům v německé policii. Po této změně mělo např. velitelství uniformované policie v Praze k dispozici 6 odboček, 46 revírů a 1 policejní setninu. Oddělení obvykle stála nad strážnicemi, kterých počet odpovídal velikosti správního obvodu, jež místní policie pokrývala. Část policistů pracovala přímo na stanici, část vykonávala pravidelnou pochůzkovou a strážní službu. Ve větších městech, kromě těchto struktur, byly zřízené také speciální policejní oddělení, jako např. oddělení dopravní policie, oddělení motorizované policie, jezdecké policie a oddělení při policejní věznici.

Vzhledem k okleštění území Čech a Moravy, došlo ale ke snížení počtu měst, ve kterých velitelství uniformované policie sídlilo. Bylo tak v Praze, Českých Budějovicích, Hradci Králové, Kladně, Náchodě a Plzni. Na Moravě tomu bylo v Brně, Ostravě a Olomouci. V čele uniformované policie stál až do 30. června 1942 Čech, poté byl po reorganizaci v únoru 1942 nahrazen německých policejním důstojníkem.

K 1. červenci 1942 došlo v rámci tzv. Heydrichovy policejní reformy k ustanovení dvou generálních velitelství bezpečnostních složek – uniformované a neuniformované protektorátní policie na ministerstvu vnitra. Do čela obou těchto generálních velitelství byli postaveni vysocí němečtí policejní důstojníci. Oba generální velitelé již nepodléhali ministerstvu vnitra, ale přímo K. H. Frankovi. Na jedné straně se sice stali zástupci ministra vnitra, ale na straně druhé plně disponovali jeho pravomocemi, takže si fakticky mohli dělat, co chtěli. Němečtí policejní důstojníci si plně podřídili také nově ustanovené funkce

inspektorů uniformované a neuniformované policie pro Čechy a Moravu, protože i tyto funkce byly obsazené Němci. U uniformované policie se inspektory stali velitelé pluků pořádkové policie Čech a Morava. Pořádková policie byla nově pojmenována jako uniformovaná protektorátní policie, do které bylo zahrnuté četnictvo, uniformovaná vládní policie, uniformovaná obecní policie a požární policie, a bezpečnostní policie jako neuniformovaná protektorátní policie, která zahrnovala vládní i obecnou kriminální policii. Zaváděly se i nové uniformy. Vše směřovalo k vytvoření německé policejní struktury a plnému převzetí německých policejních zvyklostí. Stávající obecná policie byla přejmenována na výkonnou obecní policie.

Kromě tradičních policejních orgánů a institucí se objevily nové. V letech 1942-1944 to byl především Protektorátní policejní prapor Čechy (*Protektoratspolizei-Bataillon Böhmen*), který ale nakonec sloužil mimo území Protektorátu. V roce 1944 se prapor vrátil zpět do Protektorátu a jeho příslušníci byli přiděleni do řádné služby. Jeho moravskou obdobou byl Protektorátní policejní prapor Morava (*Protektoratspolizei-Bataillon Mähren*).

Nariadení ministra vnitra z 18. května 1944 o organizaci úřadu policejního prezidenta v Praze a policejního ředitelství v Brně (č. 122/1944 Sb.) měnilo vnitřní strukturu jejich policejních obvodů. Byla zrušena všechna policejní okresní komisařství a jejich úkoly přešly k 30. červnu na policejní ředitelství obou těchto měst.

Poslední změnu přineslo vládní nariadení z 6. listopadu 1944 o organizačních změnách v oboru vládní policie (č. 256/1944 Sb.). Nariadení v podstatě povýšilo většinu vládních policejních úřadů. Policejními prezidii se kromě Prahy napříště staly také policejní úřady v Plzni, Brně a Moravské Ostravě. Všechny ostatní policejní úřady se změnilly v policejní ředitelství, přičemž se zřejmě počítalo s proměnou dalších ředitelství v prezidia.

Přestože se vícero příslušníků vládní policie a četnictva v průběhu války dostalo až na práh kolaborace, nebo s okupační mocí přímo kolaborovala, nálady většiny z nich jasně ukázalo zapojení se do květnových událostí v roce 1945. Mnohdy to byli především řadoví příslušníci pořádkové policie, kteří stáli na barikádách a položili na nich i své životy.

SNB

Podobně jako u jiných služeb bezpečnostního aparátu, také v oblasti ochrany veřejného pořádku, nepanovala mezi hlavními silami protifašistického odboje shoda. Demokratický odboj se zaměřil na udržení stávajících bezpečnostních složek – policie a četnictva, očištěných od zrádců a kolaborantů; komunistický odboj předpokládal, že policie a četnictvo budou zrušené a na osvobozeném území přeberou moc národní výbory, které si pro

svou potřebu vytvoří Národní stráž bezpečnosti z národně a politicky spolehlivých a schopných lidí. Řada místních Národních výborů si po osvobození vytvořila vlastní ozbrojené skupiny (Národní milice, Národní stráže, Občanské stráže, Revoluční gardy a pod.), které kromě jiného pečovaly o zajištění veřejného pořádku na svém území. Mnohdy se ale vymykaly kontrole, a byly spíše hrozbou, nežli zárukou regionální bezpečnosti.

Výsledkem byl v podstatě kompromis. Policie a četnictvo byly sice zrušené, ale v podstatě se měly plynule přesunout do nového Sboru pod názvem Národní bezpečnostní služba. Zásady její činnosti byly projednané na 4. schůzi košické vlády 17. dubna 1945. Podle nich: „místo dřívějších dvou institucí, četnictva a policie, má nyní být zřízen sbor jeden N.B.S.“ Přesto se kratší době začal používat název zcela jiný, a to Sbor národní bezpečnosti. Jedním z jeho úkolů měla být ochrana veřejného pořádku. Kromě této složky měl být zřízen sbor pohotovostní, který měl udržovat veřejný pořádek v pohraničí.

V červnu 1945 proto došlo k závažným strukturálním změnám. Generální velitelství uniformované policie se změnilo v Hlavní velitelství SNB, Inspektorát uniformované policie v Praze byl sloučen se Zemským četnickým velitelstvím pro Čechy s názvem Zemské velitelství SNB v Praze a z Velitelství pražské uniformované policie se stalo Místním velitelstvím SNB v Praze. Na Moravě došlo k zásadním změnám již 30. května 1945, kdy po sloučení inspektorátů uniformované a neuniformované policie, vznikl jednotný sbor pod názvem Národní bezpečnostní stráž v Brně. V Slezsku vznikl nový sbor již 5. května a působil pod názvem Národní stráž, zanedlouho změněný na Národní bezpečnostní stráž.

Do nové bezpečnostní složky byla začleněná také obecní výkonná policie.

Definitivní struktura SNB byla nakonec uspořádaná takto: Hlavní velitelství na špičce, podřízené Ministerstvu vnitra, Zemská velitelství na úrovni ZNV, Oblastní velitelství SNB v sídlech krajských soudů, Okresní velitelství SNB na úrovni okresů, Místní velitelství, které mohly být podle potřeby členěné na nižší jednotky, velitelství Stanic SNB v obcích, které mohly být zřízené na úrovni obcí podle potřeby.

Současně začala přebíhat v podstatě první očista SNB a vzhledem k bezpečnostnímu aparátu v dějinách naší republiky podstatě již třetí.

Všechny tyto změny zakotvil zákon č. 149/1947 Sb. o národní bezpečnosti, ze dne 11. července 1947. Svým způsobem je ho možné přímo nazvat zákonem o SNB, protože se věnuje výlučně jemu. K úkolům SNB zařadil především službu bezpečnostní a pořádkovou. Tomu odpovídalo znění paragrafu 8., který určil, že Sbor se skládá z:

- a) pořádkové složky;
- b) kriminální složky a

c) státněbezpečnostní složky.

Z hlediska vnitřní struktury SNB k žádným podstatnějším změnám nedošlo, protože zákonem byla v podstatě schválena jeho dosavadní struktura. Nejvyšším článkem uniformované pořádkové složky se stalo Hlavní velitelství SNB v Praze, v Brně s expoziturou v Ostravě. V Bratislavě existovalo Hlavní velitelství (Hlavné veliteľstvo) NB, které se pak změnilo v Zemské velitelství SNB (Zemské veliteľstvo ZNB) Bratislava. V jeho čele stál hlavní velitel SNB. V případě, že byl do této funkce ustanovený Čech, jeho zástupcem musel být Slovák. Nižšími stupni se stala Oblastní, Okresní a Místní velitelství SNB a Stanice SNB. K této složce byl přiřazený Pohotovostní pluk 1. NB a po jeho zrušení v polovině roku 1946, pohraniční útvary SNB 9600.

V průběhu tzv. únorových událostí, jak se často traduje, že SNB jako celek stál pevně na straně KSČ, ale toto tvrzení nemá reálné zázemí. Pravdou je, že komunistická strana dokázala optimálně využít všechny páky, které na Ministerstvu vnitra a přímo v SNB měla. Pomocí nich v těchto dnech ovládla situaci v ulicích Prahy a pod heslem ochrany veřejného pořádku v podstatě paralyzovala aktivity demokratického bloku, který se dostal do hluboké defenzivy a nedovedl se z ní dostat.

Únorem 1948 došlo k zásadní změně nejenom v našem státě, ale také v samotném Sboru národní bezpečnosti, který byl plně postaven do služeb nové moci. Obsah těchto změn je součástí jiných hesel této Encyklopedie, takže teď musíme pouze konstatovat, že základní změnou v oblasti udržování veřejného pořádku začal proces omezování pravomocí národních výborů v oblasti ochrany veřejného pořádku a boje proti kriminalitě, které byly před únorem 1948 prubířským bezpečnostní politiky tehdejší KSČ. Spolu s tím se rozeběhla druhá vlna čistek uvnitř SNB, od roku 1918 vlastně již čtvrtá.

V této situaci došlo k novelizaci stávajícího zákona o národní bezpečnosti, který byl v nových podmínkách pokládán za zastaralý. Dne 21. prosince 1948 československé Národní shromáždění přijalo zákon č. 286/1948 Sb. o národní bezpečnosti. Hlavní myšlenkou zákona byla i nadále jednota SNB a jeho centralizace. Přesto právě zde sledujeme jeho faktické rozdělení na dvě složky – Státní bezpečnost a Veřejnou bezpečnost, ještě stále ale označovanou termínem Národní bezpečnost, do které byla zahrnutá složka pořádková a kriminální.

Současně probíhala reorganizace SNB, přičemž vznikla řada nových útvarů a institucí. Výnosem ministra vnitra č. 231/00-9/BP/6 z 15. listopadu 1949 byla Národní bezpečnost rozdělena do tří složek:

1. odbor veřejné bezpečnosti Ministerstva vnitra – Velitelství veřejné bezpečnosti, čímž se na scénu dostal výraz i instituce Veřejná bezpečnost;

2. Velitelství bezpečnostního letectva;

3. Velitelství pohraniční stráže.

Všechny tyto tři složky pak šly vlastním vývojem.

K 1. lednu 1949 bylo v Česku a na Moravě zlikvidované zemské zřízení a nahrazeno krajským. Přirozeně, že to mělo důsledky i na organizační strukturu SNB. Na úrovni nového kraje vznikla Krajská velitelství StB (KV StB) a Krajská velitelství VB (KV VB), od roku 1952 označované jako Krajská správa StB (KS StB) a Krajská správa VB (KS VB).

V situaci zhoršující se vnitřní a mezinárodní situace, známé pod názvem studená válka, došlo ke závažným organizačním změnám. Vládním nařízením ze dne 23. května 1950 především zřídilo samostatné Ministerstvo národní bezpečnosti. Na ně navazovala vyhláška ministrů vnitra a národní bezpečnosti z 23. května 1950 o vymezení působnosti obou rezortů. Ministerstvu národní bezpečnosti podle něj připadlo řízení SNB, Ministerstvu vnitra řízení národních výborů a výkon tzv. místní bezpečnosti, ale v podstatě tím byly likvidovány všechny pravomoci národních výborů vůči SNB. Výkonnými orgány Ministerstva národní bezpečnosti se staly Velitelství Státní bezpečnosti a Velitelství Veřejné bezpečnosti. Na základě této změny se u VB měnila struktura bezpečnostního systému v krajích, okresech i na místech. Druhým problémem byla teď už zjevná prioritizace StB před VB.

Dne 1. března 1951 přešla VB jinou zásadnější změnou. Byla zřízená okrsková služba – další ze sovětských zkušeností. Území Stanic SNB bylo rozděleno do menších okrsků v čele s okrskovým zmocněncem – okrskářem, který odpovídal za klid a pořádek v rámci svého okrsku. Podle záměrů měl mít styk s místním obyvatelstvem, znát jeho problémy, stejně tak místní kriminální živly, pravidelně je kontrolovat, působit preventivně a výchovně. Tento systém byl doplněn hlídkovou činností. Názory na význam okrskové služby se lišily, mnozí ji dehonestovali, ale okrsková služba byla zrušená až v roce 1964 a podle řady dobových dokumentů se osvědčila.

Systém VB byl v roce 1952 doplněn o Pomocnou stráž VB, která začínala s několika sty členy, kteří se v roce 1962 rozrostli na instituci s přibližně 100 000 dobrovolníky. Částečné úlohy v oblasti ochrany veřejného pořádku plnila rovněž Pohraniční a nově ustanovená Vnitřní stráž. Všechny tyto složky, spolu s jednotkami VB, se pak podílely na likvidaci nepokojů kolem měnové reformy 1. června 1953, kterých jádro proběhlo v Plzni.

V tom čase se ale situace uvnitř ČSR po smrti J.V. Stalina v březnu 1953 začala uklidňovat. Přesto represálie, mnohdy v mimořádně ostré podobě i nadále pokračovaly.

Jednou z reakcí na novou situaci bylo opětovné sjednocení Ministerstva vnitra a Ministerstva národní bezpečnosti. Stalo se tak tajným rozkazem ministra vnitra č. 143 z. 1. října 1953, který vyšel na základě vládního nařízení č. 77/1953 o nové organizaci ministerstev a ústředních orgánů státní správy. K zásadnímu obratu a ani přelomu, ale ještě stále nedošlo. V lednu 1954 vešla v platnost nová organizační struktura československé bezpečnosti. Řídícím orgánem Veřejné bezpečnosti se stala Hlavní správa Veřejné bezpečnosti. Té byly podřízeny Krajské správy a Okresní oddělení ministerstva vnitra. Krajské správy vznikly sloučením KS StB a KS VB k 1. lednu 1954.

Přesto bezpečnostní situace v druhé polovině 50. let byla poměrně stabilizovaná. K větším narušením veřejného pořádku de facto nedocházelo a na základě toho nebylo nutné přistupovat k výraznějším organizačním změnám v této oblasti. Dílčím problémem pro vedení státu i rezortu byl ohlas západní módy a rytmické populární hudby mezi mládeží. Vedení KSČ v tomto směru muselo ustoupit již počátkem 60. let. Na druhé straně se musí uvést, že mnohé koncerty těchto skupin končily demolicí sálů, včetně jejich zařízení a následným zásahem VB. Na likvidaci těchto ohnisek ale stačilo aktivizovat nejbližší hlídky VB, které je v podstatě vždy zvládly. Jiným problémem byla radikalizace části mládeže v hnutí hooligans, v Česku nazývaných chuligáni. V důsledku jejich činnosti docházelo k dílčím případům porušování veřejného pořádku, což bylo mnohdy mezi touto mládeží spojené s nadměrnou konzumací alkoholu. Od ostatních se odlišovala svým oděvem, účesy a životním stylem, takže ji nebylo složité od jiných skupin mládeže odlišovat. Veřejná bezpečnost měla ale více problémů se zastaralostí své výzbroje a výstroje, než se samotným udržováním veřejného pořádku. Nicméně se již v této době začalo uvažovat o další výrazné motorizaci hlídek ve větších městech a zdokonalení hlídkové či pochůzkové činnosti. Prvním krokem v tomto směru byl vznik Speciální pohotovostní jednotky v síle 140 příslušníků. Stalo se tak 1. července 1956 a jednotka vznikla u pražské Správy VB.

Pro zajištění veřejného pořádku byly ale v případech nutnosti mobilizované nejbližší policejní pěší a motorizované hlídky. Při zajištění různých stupňů MBO (25. únor, 1. a 9. květen, zasedání sjezdů KSČ) byli předem vytvářené dočasné pohotovostní oddíly z řad běžných příslušníků VB a frekventantů nástupných škol. Tato praxe existovala až do konce roku 1989.

Přesto se až do konce 50. let již nic závažného neudálo. Výjimku tvořil dopad změny v oblasti územní organizace státu. Dne 9. dubna 1960 byl přijatý zákon č. 36/1960 Sb. o územním členění státu s účinností od 11. dubna 1960. Z původních 19 krajů a dvou ústředních

národních výborů, členěných na 306 okresů s 14 807 obcemi, zůstalo jen deset krajů s 108 okresy, k čemu se přidalo hlavní město Praha s deseti obvody.

Nová struktura státu se přirozeně odrazila v organizaci struktury SNB, kterou řešil rozkaz ministra vnitra z 2. března 1960, tedy již v době schvalování zmíněného zákona. V každém z deseti krajů vznikla Krajská správa MV, v rámci každé z nich pak správa VB. Zachována byla Městská správa VB v Praze s příslušnými deseti obvody, která se stala součástí Krajské správy MV Praha. V jednotlivých okresech byla zřízená Okresní oddělení MV, dělená na další oddělení. Nová struktura nabyla platnost 1. dubna 1960.

Pokojný vývoj ve státě a zejména pokles kriminality, typický pro přelom 50. a 60. let, vedl vedení resortu k závratí z úspěchů. Vznikl velice subjektivní závěr, že všechny problémy v ČSR, spojené s kriminalitou a udržováním veřejného pořádku jsou již vyřešené, budou se snižovat, což se mělo odrazit rovněž v početních stavech VB, včetně její pořádkové služby. Závěry XII. sjezdu KSČ toto hodnocení potvrdily. V rámci uplatňování jeho linie byl zpracován dokument Výhled činnosti VB do roku 1970.

Mezi základní úkoly VB stanovil:

- 1) Vyjasnit a formulovat postavení a úkoly Veřejné bezpečnosti v systému státních orgánů a upřesnit vztahy VB k národním výborům;
- 2) Dosavadní organizační strukturu Veřejné bezpečnosti uvést do souladu se současnými úkoly;
- 3) Řídící a organizační činnost Veřejné bezpečnosti přizpůsobit požadavkům současného ponětí práce.

Výhled se rovněž věnoval přípravě zásadní organizační změny na nejnižším článku – zřízení OO VB, posílení postavení HS VB, správ VB v krajích a vyřešení začlenění železničních oddělení VB. Současně upozornil na závažný personální problém, kdy se v letech 1964 – 1970 předpokládal odchod 5750 příslušníků do důchodku. Plně se to týkalo její pořádkové služby. Již tehdy bylo jasné, že skoro 50 % nových příslušníků, kterých nábor měl následně začít, nebude postačovat kvalifikačním předpokladům. Ve výhledu se opět objevily teze, že úloha StB bude časem klesat, což se mělo odrazit ve snížení počtu její příslušníků. V oblasti organizační práce se objevily názory úplně od sebe oddělit VB a StB, přičemž VB měla postupně na sebe přebírat některé z dosavadních úkolů Státní bezpečnosti.

Jak je zřejmé z výše uvedeného, přímo v oblasti ochrany veřejného pořádku se žádný zásadní problém neviděl. Jiná situace ale začala panovat již koncem roku 1962, kdy opět došlo k růstu trestné činnosti. Docházelo rovněž k dílčím narušováním veřejného pořádku. Kromě již zmíněné likvidace výtržností kolem koncertů, teď již bigbítových, skupin, stále

častěji docházelo ke rvačkám mezi sportovními „fanoušky“, neodůvodněného napadání soupeřů, jejich autobusů a šaten, ale stejně tak mezi konkurenčními skupinami mládeže. Přetrvával problém alkoholismu a páčání trestné činnosti v důsledku jeho nadměrné konzumace, což se mnohdy týkalo právě ochrany veřejného pořádku.

Východisko se vidělo v likvidaci okrskových zmocněnců a návrat ke stanicím SNB, tentokrát pod názvem Obvodní oddělení VB – OO VB. Práce na tomto úkolu začaly již v roce 1963 a v tom samém roce se objevily první experimentální OO VB. Protože se osvědčily, rozkaz ministra vnitra č. 3 ze dne 19. ledna 1964 zavedl OO VB na celém území státu. Také v tomto případě se argumentovalo efektivností, snahou o využití celého potenciálu VB v místě jeho soustředění pro zákrok atd. Na přelomu roku 1965 byla reorganizována Speciální pohotovostní jednotka, její stav se zvýšil na 210 mužů a do výstroje dostala vozy Volha GAZ 21, Volha GAZ 24 a vodní dělo, dovezené z NDR. Odted' nesla název Pohotovostní jednotka.

Celkový vývoj byl dovršený přijetím zákona č. 70/1965 Sb. ze dne 30. června 1965 o Sboru národní bezpečnosti. Sbor už nebyl výkonným orgánem národních výborů, ale samostatným orgánem, vyvozujícím svou působnost ze zákona. Konkrétněji jako předešlý zákon stanovoval úkoly SNB. Stejně tak upravoval jeho vztah k národním výborům na úseku místních záležitostí při ochraně veřejného pořádku. Skutečnost ale již dávno byla taková, že o případném zákroku na udržení veřejného pořádku se rozhodovalo ve vyšších poschodích struktury VB, SNB nebo státu a od místních národních výborů se k zákroku vyžadoval pouze jejich formální souhlas.

Zákon rovněž znamenal prosazení tendence oborové samostatnosti obou složek SNB: „Sbor národní bezpečnosti tvoří Státní bezpečnost a Veřejná bezpečnost, které jsou oborově samostatnými složkami.“

Další změny se udály na základě dokumentu Zásady uspořádání řídicí činnosti Sboru národní bezpečnosti a Sboru nápravní výchovy, přijatém Předsednictvem ÚV KSČ 15. února 1966. Stanovil následující úkoly:

- 1) postupná organizační přestavba resortu směrem k posílení výkonu služby, omezení přebujelosti řídicího aparátu, překonání roztržitosti a využití vnitřních rezerv resortu,
- 2) posílení oborové samostatnosti VB a StB,

Na základě toho se Krajské správy Ministerstva vnitra se ještě v tomto roce přejmenovaly na Krajské správy Sboru národní bezpečnosti. Jejich organizaci, stejně jako Okresních oddělení VB stanovil rozkaz ministra vnitra č. 12 z 24. března 1966.

XIII. sjezd KSČ, který se konal na přelomu května a června 1966, se musel vypořádat s neustálým růstem vnitřních problémů v tehdejší ČSSR. Ve zhoršující se vnitropolitické situaci se tedy podle závěrů XIII. sjezdu KSČ měl Sbor opět stát spolehlivým nástrojem potlačování nespokojených a státu nepřátelských nálad.

Vše mělo směřovat k posílení boje proti kriminalitě, která dále neúprosně stoupala. Vedení rezortu spatřovalo východisko v pokračování praxe reorganizací a hledání vnitřních rezerv v resortu i SNB. Typickým dokumentem tohoto přístupu byl Výhled plánu úkolů Ministerstva vnitra do roku 1970. Nedá se říct, že by neodpovídal realitě, ale řada úkolů, v termínech, které byly dány, byla nesplnitelná.

Jiné to bylo v průběhu tzv. strahovských událostí – ze začátku recesistických studentských demonstrací proti výpadkům elektřiny na Strahovských kolejích v Praze, přičemž poslední z těchto demonstrací byla 1. listopadu 1967 přivolanými hlídkami VB rozeznána, protože se podle názoru řídících složek VB změnila v demonstraci protistátní. Rovněž tento akt přispěl k rozhodnutí, že musí dojít k nějakému novému řešení a prvním krokem k němu bylo odvolání A. Novotného z funkce 1. tajemníka ÚV KSČ 5. ledna 1968 a jeho nahrazení A. Dubčekem.

Problematika SNB záhy po lednu 1968 zaplňovala významné části všech deníků, týdeníků i měsíčníků. Veřejná bezpečnost byla kritizována za potlačení studentských demonstrací na Strahově, ale jádro kritiky se vzápětí přeneslo na Státní bezpečnost a SNV.

Uvnitř Sboru mezitím začal diferenciační proces. Reformní proud, v roce 1968 označovaný jako progresivní, po roce 1968 jako pravicově-oportunistický, měl řadu stoupenců, jak ve všech stupních struktury Veřejné bezpečnosti, tak na několika správách StB. Svědčí o tom výsledky prověrek, které se uskutečnily v letech 1969-1970. V oblasti VB tento proud navrhoval vyřešit její vztah k národním výborům, osamostatnit složky kriminalistickou, pořádkovou a dopravní. Samotná pořádková služba měla být vedena k mírnějším zákrokům při ochraně veřejného pořádku, nezasahování do průběhu demonstrací a různých shromáždění a tolerantnější přístup při řešení bagatelních trestných činů.

Proti němu stál vyhraněný proud, v roce 1968 označovaný jako konzervativní, po roce 1969 jako marxisticko-leninský. Nejsilnější pozice měl v řadě správ StB, ale také v některých součástech VB. Nespokojena s vývojem byla rovněž část VB, která si stěžovala na šikanózní nálady, ve kterých někdy po lednu 1968 pracovala. Tak např. pracovníci Kriminalistického odboru na HS VB 5. května 1968 uvedli: „Dnes se už prakticky nezaobejde jediný zákrok proti opilcům, výtržníkům a jiným protispolečenským živlům, aby příslušníci VB nebyli jimi napadáni, vystavováni fyzickému násilí, urážkám, nadávkám a vydírání.“ Kritika VB a její

zároků na čas ustoupila po vraždě mladého příslušníka VB Václava Kabeláče, kterého kriminální pachatel usmrtil dýkou 22. března 1968. Příslušníci pořádkových složek VB současně těžce nesli doplnění své výstroje zřetelně viditelnými služebními čísly. Ale v tomto případě nešlo o výdobytek tzv. pražského jara, protože tato věc se rozhodla již v roce 1967.

Ve stejném duchu jako Náměty se pak nesly příslušné části Akčního programu KSČ, které přijalo dubnové plénum ÚV KSČ. V oblasti organizace SNB byl stanovený úkol: jednotný SNB rozdělit na dva rozdílné, na sobě nezávislé složky – VB a StB. Na základě tohoto dokumentu byly v květnu a červnu vypracované dokumenty resortní – Akční program MV, na jeho základě pak Akční programy VB a StB.

Celý tento vývoj v podstatě skončil v noci z 20. na 21. srpna 1968, kdy celé území ČSSR obsadily vojska SSSR, PLR, NDR, MLR a BLR. Okupace se stala šokem pro většinu příslušníků VB ale i část příslušníků StB, kteří zůstali věrni stávající vládě. Mnozí příslušníci VB, zejména její pořádkové služby, pomáhali při distribuci potravin, léků, ale i oficiálního tisku v ulicích měst, přeplněných protestujícími občany, zajišťovali průjezdnost sanitek a důležitých automobilů. Většina z nich odsouhlasila a podepsala protesty proti zahraniční intervenci. Mnozí z nich byla v roce 1970 ze služby propuštěni, nebo si ještě mnoho let nesli škrálop nespolehlivého příslušníka a podle toho se s nimi nakládalo.

V posrpnovém období nejdůležitější spor probíhal kolem otázky obnovení a upevnění veřejného pořádku, což požadoval Moskevský protokol. Základem jeho řešení se stal rozkaz ministra vnitra č. 51 ještě z 31. srpna, který posílil hlídky VB v ulicích o vojáky československé armády a CO. V Praze, Brně, Bratislavě, Ostravě, Banské Bystrici a v Košicích byly hlídky VB posílené frekventanty škol MV. V Praze byla dokonce rozkazem ministra vnitra č. 52 z 2. září 1968 vytvořena 100členná pohotovostní jednotka z řad příslušníků štábních útvarů a útvarů služeb MV. Pořádkové jednotky byly vedeny k rázným zákrokům vůči protestujícím v ulicích, což se projevilo 28. října a 7. listopadu 1968 v Praze. Tyto jednotky se podílely také na dozoru nad studentskou okupační stávkou, která začala hned po listopadovém plénu ÚV KSČ v roce 1968.

Největším organizačním problémem posrpnového vývoje v SNB byla otázka dopadu chystané federalizace státu na postavení a činnost MV a SNB. Spory se vedly o postavení příštího FMV a stejně tak republikových ministerstev.

Dne 1. ledna 1969 vstoupil v platnost zákon o československé federaci. ČSSR se vnitřně rozdělila na dvě republiky – Českou socialistickou republiku (ČSR) a Slovenskou socialistickou republiku (SSR). Podle dohod měla problematika VB a tím také jeho pořádkové služby připadnout republikovým ministerstvům vnitra. FMV získalo pouze pravomoci nad

částí Veřejné bezpečnosti, a to v těch oblastech trestné činnosti, které svým rozsahem území obou republik překračovaly, tudíž se jednalo spíše o kriminální službu. Na MV ČSR vzniklo 5. března 1969 Hlavní velitelství VB, jako jeden z útvarů jeho výkonného aparátu. Podléhaly mu služby kriminální, pořádková a dopravní. Kromě něho pracovala Správa vyšetřování VB.

Do dubna 1969 orgány VB ještě několikrát zasahovaly proti demonstrantům.

V průběhu pietní akce a následného pochodu Prahou za Jana Palacha, který se 16. ledna 1969 spáchal sebevraždou upálením na protest proti rostoucí pasivitě obyvatelstva, sehrály spíše pozitivní roli. Chránily smutečný pochod a zabraňovaly výtržnostem a provokacím. V další etapě ale stále rázněji proti demonstrantům zasahovaly a to zejména 28. března 1969 po demonstracích, které se uskutečnily po druhém vítězství hokejistů ČSSR na SSSR. Zvláště ostrý průběh měla demonstrace v Praze. Došlo k ostrým srážkám mezi jednotkami VB a demonstranty. Podobné demonstrace se konaly také v jiných městech republiky. Oficiální údaje o počtech lehce nebo těžce zraněných demonstrantů přirozeně neexistují. Společný rozkaz třech ministrů vnitra č. 4 z 2. dubna 1969 uvádějí pouze fakta za SNB – zraněných bylo 65 příslušníků VB, z toho tři těžce. Tím byla dána záminka na provedení personálních změn na čele KSČ. Na zasedání ÚV KSČ 17. dubna 1969 byl následně ze své funkce odvolaný A. Dubček, kterého nahradil mnohem ráznější Gustáv Husák.

Nová opatření pak již na sebe nedala dlouho čekat. G. Husák a jeho vedení udělali vše pro to, aby situaci v ČSSR postavilo zcela zjevně do roviny, nutné pro konzervativní síly v ČSSR a pro vedení KSSZ.

Obzvláště pečlivě se chystalo na 1. výročí 21. srpna. Již od dubna začaly práce na vytvoření Pohotovostního útvaru VB, kterého účelem bylo zasahovat proti demonstracím. Přesto podle rozkazu ministra vnitra ČSSR č. 51 z 11. července 1969 byly při krajských správách SNB vytvořeny pořádkové jednotky SNB v síle 20-50 mužů. V srpnu pak probíhala mobilizace oddílů Lidových milicí a před útvary SNB předstupovali přední straničtí činitelé, aby je svými argumenty usměrnili. Nakonec byla vyhlášena pohotovost SNB, která měla vzniku demonstrací zabránit. Dovážela se vodní děla, bílé obušky z Polska a současně také policejní štíty. Krátce před 21. srpnem 1969 vydal federální ministr vnitra své nařízení č. 18, které rozšířilo použití mírnějších prostředků při potlačování demonstrací. Přesto VB v Praze první fázi demonstrací (18. – 21. srpna 1969) zvládala jen vypětím všech sil a ve dnech 20. a 21. srpna jen za přispění jednotek Lidových milicí, a nakonec i armády. Kromě použití tzv. mírnějších prostředků, včetně nasazení vodních děl, došlo také ke střelbě. Dne 20. srpna byli zastřeleni dva demonstranti, na druhý den postřeleno 15 demonstrantů a jeden demonstrant byl střelbou smrcený. Střílelo se i v Brně, kde byli dva demonstranti usmrceni a osm jich bylo

zraněno. Kromě jednotek VB na celém území státu zasahovalo 20 000 vojáků a 27 000 milicionářů. Celkově bylo zadrženo 2400 lidí.

Předsednictvo Federálního shromáždění přijalo 22. srpna 1969 zákonné opatření č. 99/1969 Sb., tzv. pendrekový zákon, který dal zasahujícím jednotkám mimořádné pravomoci. Platil do 31. prosince 1969 a umožnil zadržet zatčené až na 21 dní, zvýšit trestní sazby, vyhazovat lidi z práce a studenty ze škol. Několik set osob bylo kvůli tomuto zákonu odsouzeno ještě konce roku ve speciálním zkráceném řízení. Represivní opatření podepsali všichni nejvyšší činitelé, i tehdejší předseda parlamentu Alexander Dubček, který byl po potlačení demonstrací také z této funkce odvolaný.

Vzápětí začalo období konsolidace a normalizace celé společnosti, ale i SNB. Čistky v SNB se již po třetí krát plně rozeběhly a poměrně tvrdě dopadly i na pořádkovou službu. Zanedlouho přišel změny další, a to směrem k centralizaci jednotlivých složek SNB.

Dne 20. prosince 1970 byl přijat ústavní zákon č. 125/1970 Sb., kterým se měnil a doplnil zákon o československé federaci z 28. října 1968. Ve stejný den Federální shromáždění přijalo ještě dva důležité zákony. Prvním byl zákon č. 128/1970 Sb., který potvrdil centralizační snahy v oblasti ochrany veřejného pořádku a zajištění bezpečnosti. Zákon, který vstoupil v platnost 1. ledna 1971, dosvědčil skutečnost, že FMV teď řídí všechny útvary Státní bezpečnosti a v době mimořádného narušení veřejného pořádku dokonce také všechny útvary SNB. Stejně tak stvrdil řízení útvarů Veřejné bezpečnosti ve vyčleněných oblastech.

Druhým byl zákon č. 133/1970 Sb. o působnosti federálních ministerstev. Také podle něj se FMV stalo centrálním orgánem státní správy pro oblast vnitřního pořádku a bezpečnosti. Federální ministr vnitra získal právo povolovat vybrané příslušníky SNB k plnění úkolů FMV, což bylo důležité při vyhlásování různých stupňů mimořádných bezpečnostních opatření (MBO), tj. při zajišťování likvidace, byť pouze potencionálních rozsáhlejších porušení veřejného pořádku, a stejně tak přímo jmenovat náčelníky Krajských správ SNB, i když jen na návrh republikových ministrů.

Poslední velká změna, která se uskutečnila před XIV. sjezdem KSČ, byl vznik Federální správy VB rozkazem ministra vnitra č. 5/1971 Sb. Zákon současně zrušil všechny složky FMV, které se problematikou Veřejné bezpečnosti až do té doby zabývaly. V čele správy stál její náčelník, který měl zajišťovat koordinaci postupu obou republikových hlavních velitelů VB, konzultovat s nimi, vytvářet koncepce a stanovovat hlavní úkoly. V praxi však náčelník FS VB jejich autoritu, nebo dokonce autoritu republikových ministrů vnitra, někdy negoval, což vytvářelo nepříjemné třecí plochy. Federální správě VB podléhaly:

odbor koordinace a koncepce VB; odbor ústřední evidence; Federální kriminální ústředna a Kriminalistický ústav VB.

XIV. sjezd KSČ v roce 1971 konstatoval, že situace v ČSSR je normalizována. t.j. jde se již v zajetých kolejích, stanovených novým vedením KSČ. Na základě toho vedení strany prohlásilo, že období normalizace je tím ukončené a vše se vrací k původnímu pořádku. Výjimkou v roce 1971 byla situace v oblasti činnosti tzv. tvůrčích svazů – spisovatelé, dramatictí umělci a výtvarníci, kde období normalizace ukončily oficiálně až materiály XV. sjezdu KSČ z roku 1976.

Přesto musíme konstatovat, že z hlediska organizace a činnost VB i její pořádkové služby se v dalším období v podstatě nic závažného nezměnilo. Základy, postaveny v první polovině 70. let, přičemž se navázalo na řadu kroků z normalizačních let 1970-1971, vydržely více-méně až do roku 1989.

Federální ministerstvo vnitra bylo i nadále ústředním orgánem státní správy pro oblast vnitřního pořádku a bezpečnosti, odpovídalo za rozpracování hlavních směrů bezpečnostní politiky. Podléhala mu Federální správa VB i s její všemi složkami.

Základní jádro ochrany veřejného pořádku a boje proti kriminalitě bylo nejdříve přesunuté na bedra republikových ministerstev – MV ČSR a MV SSR. Ministerstvo se ze zákona podílelo na ochraně socialistického společenského a státního zřízení, zajišťovalo ochranu veřejného pořádku atd. V místě měly příslušné stupně Veřejné bezpečnosti spolupracovat s příslušnými stupni národních výborů. Do podřízenosti republikových ministerstev vnitra přešly všechny Krajské správy SNB a jim podřízené Okresní oddělení SNB, přičemž na jejich struktuře se od roku 1966 nic zásadního nezměnilo. Krajský náčelník měl usměrňovat a koordinovat činnosti krajské Správy Státní a Veřejné bezpečnosti, řídil všechny tamní útvary SNB s výjimkou odborů vyšetřování VB a StB.

Mimořádný význam pro práci SNB mělo přijetí zákona o SNB č. 40/1974 Sb., ze dne 24. dubna 1974. Znění tohoto zákona více odpovídalo požadavkům, které na činnosti Sboru kladly stranické orgány. Na druhé straně se více mluvilo o právech občanů a povinnosti příslušníků SNB tyto práva dodržovat, především v oblasti prevence – provádět zákroky tak, aby nedocházelo ke zbytečným újmám, zdůrazňovala se nutnost nepřekračovat nutnou míru, použít prostředky domluvy, vysvětlení, upozornění, vysvětlit práva zajišťovaného atd. Zákon dále mluvil o použití mírnějších prostředků při zákroku (hmaty a chvaty sebeobrany), slzotvorný prostředek, použití hrozby služebním psem, konče použitím proudu vody, vytlačování vozidla, údery zbraní a varovným výstřelem do vzduchu). Současně ale došlo k rozšíření oprávnění použít zbraň, přičemž byly uvedeny důvody takového použití –

nutnost zastavit vozidlo se zvláště nebezpečným pachatelem, který svou jízdou ohrožuje své okolí – život, zdraví a majetek občanů, v případě že nerespektuje opakované výzvy k zastavení, a dokonce ani varovné výstřely.

Do tohoto systému byl zařazený také Pohotovostní pluk VB ČSR, jak byl v roce 1972 rozkazem ministra vnitra ČSR původní Pohotovostní útvar VB ČSR přejmenovaný. Kromě původního účelu – zasahování v případě masových protispolečenských vystoupení, v letech 1972-1988 do popředí spíše vystupoval její charakter nástupní školy SNB, která později rozšířila svou činnost i do oblasti středního stupně vzdělávání a studium na ní mohl být ukončen maturitou. Po celou tu dobu ale spolu s VŠ SNB tvořil zálohu federálního ministra vnitra, svolávanou podle potřeby k zajišťování ochrany masových shromáždění, v rámci vyhlásování jednotlivých stupňů MBO (mimořádné bezpečnostní opatření).

V rámci vedení Veřejné bezpečnosti proto až do roku 1975 nedošlo k žádným zásadním změnám. Na úrovni republik nadále existovalo Hlavní velitelství VB, v čele s hlavním velitelem, podřízeným náměstkovi ministra vnitra ČSR. Vnitřně se dělilo do několika odborů a skupin. Nejdůležitější z nich byly Správa kriminální služby, Odbor pořádkové služby, Odbor dopravní služby a Oddělení správní služby.

Neměnil se ani jeho hlavní úkoly – i nadále se podílelo na ochraně stávajícího režimu, ochraně veřejného pořádku, života, zdraví majetku a důstojnosti osob a majetku v socialistickém vlastnictví... Změnou však prošel krajský a okresní stupeň řízení. Stalo se tak na základě rozkazu ministra vnitra ČSSR č. 28. z 16. srpna 1974. Podle jeho Zásad organizace územních útvarů SNB došlo k 1. září 1974 k posílení zejména Krajských správ. V jejich čele stál i nadále krajský náčelník, kterému kromě útvarů zajišťujících chod samotné správy, podléhaly: Správa StB, odbor vyšetřování StB, Správa VB, odbor vyšetřování VB a krajské odbory ochrany státních hranic a pasů a víz.

Na úrovni okresu i nadále existovalo Okresní oddělení VB, které zahrnovalo skupiny obecné kriminality, hospodářské kriminality, dopravní služby a správní, oddělení vyšetřování, vnitřní a hospodářské. Jeho součástí bylo také operační středisko. Na jejich úroveň byly postavené městské správy SNB ve větších městech a obvodní oddělení v Praze. Okresním oddělením SNB obecně podléhaly: oddělení StB, obvodní neboli místní oddělení VB, železniční, dálniční, poříční oddělení VB, oddělení pasů a víz, ochrany státních hranic a pasové kontroly.

V závěru roku 1975 se pak objevily snahy organizačními kroky snížit počet řídicích pracovníků. V rámci nich nejdůležitější změnou byla likvidace Hlavních velitelství VB k 31. prosinci 1975. Mezitím se ale opět jednalo o okresním článku, který se mnoha specialistům

zdál být nedotažený. Tak jako po každém sjezdu KSČ byly vypracovávány výhledové dokumenty na dalších pět let, i po XV. sjezdu KSČ, který se konal v roce 1976, byl schválen obdobný dokument – Hlavní směry činnosti Sboru národní bezpečnosti do roku 1980. Jedním z jeho hlavních úkolů bylo reorganizovat okresní články řízení SNB. Navrženo bylo, aby v každém okrese vznikla Okresní správa SNB, přičemž na její úroveň se měly dostat také městské obvody v Praze a Bratislavě a stejnou strukturu měly mít rovněž Městské správy VB v Brně, Ostravě, Plzni a v Košicích. Celá záležitost byla ukončena společným rozkazem všech tří ministrů vnitra č. 8 z 21. září 1977, který zrušil stávající strukturu Okresních oddělení VB a jim na roveň postavených struktur v největších městech ČSSR. Nahradily je Okresní správy SNB, Obvodní správy SNB v Praze a Bratislavě, a nakonec Městské správy SNB v Brně, Ostravě, Plzni a Košicích.

Poslední větší organizační změnou bylo zřízení pohotovostních motorizovaných jednotek (PMJ) VB. Základní kámen k tomuto kroku postavilo nařízení ministra vnitra ČSSR č. 3 z 27. února 1978, které ustanovilo tato útvarů ve všech větších městech ČSSR. PMJ se oproti stávajícím pohotovostním jednotkám, které v těchto městech již působily předtím, vyznačovaly vyšší mobilitou, možností vyššího soustředění (koncentrace) policejní síly v určitém místě a v určitém čase, a tedy i vyšší flexibilitou v jejich nasazení. Na základě tohoto nařízení ministr vnitra ČSR zrušil původní pohotovostní jednotky v Praze a v Brně a nahradil je Pohotovostními motorizovanými jednotkami (PMJ). V Praze byla nová sestava zaujata k 1. prosinci téhož roku. Počet její členů stoupl na 459 mužů, dělil se na 3. hlídkové roty.

Přibližně ve stejné době – 3. července 1978, vznikl Speciální útvar pořádkové policie Metro. Stalo se tak čtyři roky po otevření první linky pražského metra „C“ mezi stanicemi Florenc-Kačerov. Tato složka působí až dodnes a její činnost je rozšířena na všechny trasy metra.

Druhá polovina 70. let se tedy z hlediska stávajícího systému jevila být poměrně pokojným obdobím. V rámci VB také v tomto čase k žádným podstatnějším změnám nedocházelo. Jediným závažnějším procesem byla dislokace obvodních oddělení VB (OO VB), které byly původně vytvářené ve třech typech po celém našem území. V OO VB I. typu složilo více než třicet příslušníků VB, v 2. typu 16-30, v 3. typu do 15 příslušníků. Změnu v dislokaci přinesl společný rozkaz všech tří ministrů vnitra č. 3 z 5. března 1979 s názvem Dislokace, typizace a systemizace obvodních oddělení VB. Byly přitom využité pozitivní zkušenosti z dob okrskových zmocněnců, přičemž nové OO VB měly být dislokovány do potencionálního centra možné rostoucí kriminality. Obvody byly rovněž zvětšovány, což se

odrazilo v počtech jejich příslušníků. Nejnižší stály OO VB III. typu s 12-20 příslušníky, výše byly OO VB II. typu s 21-40 příslušníky a nejvýše OO VB I. typu s 41-70 příslušníky.

Realizace tohoto rozkazu se ale protáhla až do roku 1983.

Další větší změnou, která se začala projevovat již na začátku 70. let, byl postupný vznik protiteroristických útvarů VB, které ale zanedlouho převzala StB.

Také první polovina 80. let byla vedením KSČ a státu traktována jako v podstatě klidná a v oblasti bezpečnostní stabilizovaná. Především nedošlo k žádným závažnějším změnám v rámci samého FMV. Také v rámci Veřejné bezpečnosti k žádným podstatným změnám nedošlo. Po roku 1983, kdy byla dislokace ukončena, nastal poněkud obrácený proces redislokace, kdy se zase některé až příliš velké OO VB opět rozdělily na menší. Poměrně pokojné situaci odpovídala také úroveň kriminality, která ale začala zatím jen mírně stoupat.

Další období 80. let ale již tak prvoplánově idylické nebylo. Úroveň kriminality ale byla stále stejná. V důsledku změn v podkladech pro statistiku došlo sice k zdánlivému poklesu trestné činnosti, ale i ten ukazuje na stabilitu v tomto směru.

Na úseku VB bylo v její nejvyšších patrech změn minimálně, nebo byly skutečně dílčí. Na počátku roku 1989 pod FS VB spadaly zejména složky, které řídily její chod, přičemž ostatní části byly rozdělené do pěti odborů a zaměřené spíše na koordinaci činnosti kriminální služby.

Proměnou prošla také obě republiková ministerstva vnitra. Opoziční síly již v tom čase nacházely zejména oporu v různých aktivitách, zaměřených na ochranu přírody, kterých přívrženci se již nečítali na stovky, ale na tisíce. V této situaci se vedení KSČ a státu rozhodlo vyřešit vznikající problém ochrany životního prostředí tím, že ho včlení do struktury republikových ministerstev vnitra a tím dostane pod kontrolu.

Na rozdíl od předcházejících let se výrazně měnila situace v oblasti udržování veřejného pořádku. Vedení KSČ a státu se už od roku 1987 dostávalo pod neustále rostoucí tlak veřejnosti, vyvolaný jednak prohlubující se ekonomickou a společenskou krizí uvnitř společnosti, tak důsledky politiky tzv. perestrojky, prosazované novým vedením KSSS v čele s M. Gorbačovem. Vše naznačovalo, že nějaké změny se blíží, zejména se předpokládala rehabilitace obrodného procesu z roku 1968 a jeho představitelů. Tato očekávání se nenaplnila. Naopak začala růst aktivita demokratických sil, seskupených kolem různých proudů Charty 77 a VONS. Zvláště aktivně vystupovali katoličtí věřící, kteří ukazovali značnou sílu. V průběhu let 1988-1989 pak vznikla řada dalších organizací.

Sbor národní bezpečnosti, zejména Státní bezpečnost, byl v této situaci veden ke zvýšené kontrole všech těchto aktivit, které přes všechno úsilí přestávaly být aktivity akademickými, ale stávaly se masovými. Veřejná bezpečnost se následně dostávala do střetu s demonstranty, kterých počet rostl. Rok 1989 se konal již v znamení dalších a dalších demonstrací, v průběhu kterých příslušníci SNB rázně zasahovali, zatýkali a předváděli jednotlivé demonstranty. Bylo to v čase tzv. Palachovho týdne v Praze ve dnech 15. – 21. ledna 1989, 1. května 1989 v Praze, 19. června 1989 v Praze, přirozeně že 21. srpna 1981 zejména v Praze a stejně tak 28. října 1989 v Praze. Počet demonstrantů rostl a nepomáhaly již ani drastičtější zásahy.

Samotných zásahů se účastnili příslušníci třech praporů Pohotovostního pluku VB ČSR, posílení vyčleněnými oddíly MS VB v Praze, příslušníky OZÚ VMV, kteří zasahovali individuálně a v civilu, rovněž vyčleněnými jednotkami VŠ SNB, které často tvořily zálohu velení. Časté zásahy sice mezi zasahujícími vyvolávaly pocit únavy a někdy i nespokojenosti, ale SNB jako celek i nadále plnil všechny rozkazy k udržení veřejného pořádku.

V této situaci se podle mnoha dostupných a zachovaných dokumentů uvnitř vedení KSČ rozpoutal boj o další směr činnosti strany, charakter její politiky a možnost dialogu s demonstranty. Podle všeho se uvnitř KSČ prosazoval proud, který hodlal masové demonstrace využít pro odvolání M. Jakeše z čela KSČ a obsadit ve státě i v straně rozhodující pozice. Tento proud měl plně v rukou předpokládanou likvidaci demonstrace, která se chystala na 17. listopadu 1989. Na rozdíl od předešlých zásahů mělo v ten den dojít ke zjevné demonstraci policejní síly a její možností. Zatímco u předešlých demonstrací Pohotovostní pluk VB ČSR používal systém RUKÁV – obklíčení a poté vytlačení demonstrantů z místa konání demonstrace do přilehlých prostor, teď bylo použitý systém VAJÍČKO – obklíčení demonstrantů na jednom místě a jejich postupné zatýkání. Do akce byl dále vyslán (protiteroristický) Odbor zvláštního určení VMV, který byl dlouhodobě cvičený pro tvrdý boj s teroristy a s rozháněním demonstrací, především s rozsáhlým použitím mírnějších prostředků, neměl naopak žádné zkušenosti a ani návyky. OZU byl navíc do pražských ulic vyslán v polních uniformách, kterých součástí byly také červené barety, což mělo mít na demonstranty rovněž odstrašující účinek. Vše z uzavřené místnosti na horním konci Václavského náměstí monitoroval první náměstek ministra vnitra ČSSR A. Lorenc.

Přehrazovací kordóny Pohotovostního pluku VB ČSR byly v průběhu zákroku vedeny tak, že nakonec demonstranty obklíčily na Národní třídě, nedaleko OD Máj, na poměrně malém prostoru. K odchodu z této kapsy jim zbyla jen Mikulandská ulice, zúžená pražskými příslušníky SNB, kteří je při přechodu fyzicky napadali.

Vše nakonec dopadlo úplně jinak. Po týdnu demonstrací, kterých se účastnili statisíce lidí, byla vytvořena vláda za účasti opozice a jednotky SNB byly z ulic staženy. Nakonec, v závěrečné fázi v podstatě již proti nikomu nezasahovaly, pouze byly vedení KSČ k dispozici v případě změny její politiky.

1989-1991

Po skončení listopadových událostí došlo k řadě kádrových a organizačních opatření, které začaly několika změnami na postech federálních i republikových ministrech vnitra. Následně došlo k likvidaci principu vedoucí úlohy KSČ a zavedení principu apolitičnosti, kdy žádný z příslušníků nesměl být členem žádné politické strany. Souběžně začalo prošetřování podílů jednotlivých velitelů, příslušníků SNB a jejich útvarů pro porušení zákonnosti v průběhu potlačení demonstrace 17. listopadu na Národní třídě v Praze, přesto že příslušná Komise pro vyšetřování těchto událostí vznikla až usnesením Federální shromáždění č. 34 z 20. září 1990. Na podmínky resortu jeho úkoly prováděl rozkaz ministra vnitra ČSFR č. 127 z 5. prosince 1990. Souběžně s tím došlo k rušení těch útvarů SNB, které se podílely na represích vůči demonstrantům. Na základě usnesení vlády ČSR č. 3. ze dne 10. ledna 1990 byl zrušen Pohotovostní pluk VB ČSR a nahrazený odbornou nástupní školou VB pro ČSR. Na základě usnesení vlády ČSSR č. 128 ze dne 26. února 1990 byly zrušené všechny pohotovostní útvary VB po celém území státu.

Dne 16. února 1990 byl reorganizován Odbor zvláštního určení VMV na Útvar FMV pro rychle nasazení (URN nebo také URNa), který zanedlouho dostal příležitost rehabilitovat se za události 17. listopadu. Několikrát rázně zasahoval v průběhu vzpour vězňů, zejména při potlačení vzpoury v Leopoldově v březnu 1990. Záhy se stal nejúčinnější policejní institucí v ČSSR a ve veřejnosti získal značnou autoritu. Dnem 25. června 1991 byl nahrazen nově zřízenou Jednotkou rychlého zásahu FMV.

Souběžně s tím došlo k řadě personálních změn. Na prvním místě pozornosti se nejdříve dostala otázka návratu příslušníků SNB, kteří byli po roce 1968 nuceni opustit Sbor. Mnohdy se to týkalo příslušníků jeho pořádkové služby. Do Sboru se tak vrátili stovky zkušených příslušníků, kteří ale kvůli svému vysokému věku museli po několika letech Sbor opět opustit. Na druhém straně probíhala celkově již čtvrtá očista SNB, tentokrát však od těch příslušníků, kteří nedávali záruku, že by byli v nových podmínkách záštitou nového demokratického systému.

Pod FMV i nadále spadaly příslušné organizační služby, inspekce ministra a nejdůležitější instituce Veřejné bezpečnosti: Federální správa Veřejné bezpečnosti, Vysoká

škola Sboru národní bezpečnosti, zanedlouho změněná na Institut pro výchovu a vzdělávání, Správa spojení SNB, Letecká správa SNB... Následně vzniklo několik nových úřadů a institucí, ze kterých byl nejvýznamnější odbor boje s mezinárodní zločinností a odbor pro spolupráci s Interpolem. Na 59. Valném shromáždění Interpolu v Ottavě v roce 1990, byla přijata naše žádost o přijetí do Interpolu a 16. prosince 1990 byla v Praze zřízená Národní ústředna Interpolu Praha.

V oblasti činnosti VB nebyla situace nejlepší. Po rozsáhlé amnestii prezidenta V. Havla, bylo propuštěno 23 000 z 31 000 vězňů, mezi nimi i recidivisté, kteří jinou činnost, jako zločin neznali. Prudce vzrostla kriminalita, i když amnestanti se na ní podíleli jen z 9 procenty. Pouze v roce 1990 stoupla kriminalita o 80 procent (!) a dosáhla výše 286 724 trestných činů. Útočilo se na staré lidi, např. první vražda v roce 1990 v Česku se udála již 4. ledna v Praze, když dva amnestanti ubili k smrti 83letého muže. Otřesných vražd seniorů se pak v celém tomto období událo několik. Výrazně se zhoršila rovněž situace kolem ochrany veřejného pořádku. Např. v Praze vznikly celé oblasti, do kterých se v noci chodit nedoporučovalo. Situaci napomáhala alespoň zvýšená aktivita PMJ, jejíž vozy křižovaly Prahu a zasahovaly v nevyhnutných případech. Aktivně působily také pěší hlídky.

Mnohem závažnější dopad měl vznik atmosféry, ve kterém se příslušníkům VB proti skutečným pachatelům jen velice těžce zasahovalo. Autorita VB v ulicích českých měst klesla na nejnižší úroveň a společnost se začala k této složce chovat lépe až po ukončení vlny vězeňských vzpour a prolomení první vlny vzestupu polistopadové kriminality.

V listopadu 1990 ministr vnitra ČSFR svým rozkazem č. 119 ze 14. listopadu 1990 zrušil Federální správu VB a nahradil ji Centrálou federální policie, která převzala její úkoly. Ale ani zde nebyl vývoj u konce, protože i tato instituce se podle zákona č. 333 z 10. července 1991 změnila ve Federální policejní sbor, přičemž vznikl i Sbor hradní policie. Nové změny pak na území resortu přenesl rozkaz ministra vnitra ČSFR č. 95 z 2. září 1991 a po rozdělení ČSFR její útvary přešly pod Policii ČR.

Podobným vývoje přešly i složky Veřejné bezpečnosti, podřízené českému ministerstvu vnitra, i když poněkud později jako v případě FMV, ke kterému směřovala od počátku roku 1990 hlavní pozornost. K 1. listopadu 1990 bylo opět zřízené Hlavní velitelství VB ČR, které řídilo republikovou součást VB, tedy její pořádkovou složku. Následně došlo k několika reorganizacím a přejmenování některých složek republikové VB. V září 1990 byly zrušené okresní, městské a obvodní správy SNB a 1. října je nahradily okresní správy VB, obvodní správy VB a v Plzni, Brně a Ostravě městské správy VB. K 30. listopadu 1990 byla zrušena také Pomocná stráž VB.

Hlavní velitelství VB pro Českou republiku se členilo na organizační a operační odbor, skupinu obrany, odbor stížností a kontroly, personální oddělení, Kriminální službu, Vnější službu, zařízení HV VB – výcvikovou základnu HV VB.

Skutečnou změnu přinesl nástup ministra vnitra ČR Tomáše Sokola, který svým rozkazem č. 81 z 30. prosince 1990 stanovil novou strukturu bezpečnostního úseku svého ministerstva. Reforma vstoupila v platnost 21. ledna 1991. Kromě již tradičních útvarů, zajišťujících chod ministerstva, v jeho rámci vzniklo pět odborů – I. policejní správa, II. vnitřní správa, III. ekonomické zabezpečení, IV. zdravotnické a sociální zabezpečení a V. legislativa. Současně ke stejnému datu vznikly dva útvary – obnovená Správa vyšetřování VB s příslušnými složkami na nižších úrovních a Hlavní týl pro Veřejnou bezpečnost, čímž se počet celorepublikových institucí zvýšil na čtyři (plus Hlavní velitelství VB pro ČR a Inspekce pro VB ČR)

Celý tento proces byl ukončený 21. června 1991, kdy Česká národní rada schválila zákon č. 283/1991 Sb., o Policii České republiky, a na jeho základě vznikla dnem 15. července 1991 Policie České republiky a dějiny Sboru národní bezpečnosti tím na úrovni České republiky i de iure skončily.

Policie ČR v ČSFR

Po přijetí zákonného opatření předsednictva Slovenské národní rady č. 57/1991 Zb. z 25. ledna 1991 o zřízení Policejního sboru Slovenské republiky (Policajný zbor Slovenskej republiky) se ministerstvo vnitra ČR rozhodlo k přípravě obdobného kroku a začaly práce na přijetí podkladů k odpovídajícímu zákonu, platnému na území České republiky. Celý tento proces byl ukončený 21. června 1991, kdy Česká národní rada schválila zákon č. 283/1991 Sb. o Policii České republiky. Na jeho základě vznikla dnem 15. července 1991 Policie České republiky, která do sebe začlenila všechny složky SNB, v tom čase existujících na půdě České republiky. Zákon byl zrušený až k 1. lednu 2009.

Policie ČR podle znění zákona měla kromě jiného spolupůsobit při zajišťování veřejného pořádku, a byl-li porušen, činit opatření k jeho obnovení a plnit rovněž úkoly při zabezpečování místních záležitostí veřejného pořádku, které ji ukládají příslušné orgány obcí za podmínek stanovených zvláštními předpisy.

Policie ČR byla podřízena ministerstvu vnitra ČR a v jejím rámci podle paragrafu 3 tohoto zákona působily: „služba kriminální policie, služba pořádkové policie, služba dopravní policie, služba ochrany ústavních činitelů.“

Otázkou byl současně osud tzv. základních útvarů – obvodních, místních, pořičních, dálničních, železničních oddělení, nebo oddělení Metro a oddělení hlídkové služby. Policie byla totiž tvrdě kritizována za vysoký počet řídicího, a naopak nízký počet přímého výkonného aparátu. Ve velice špatné bezpečnostní situaci, která vládla v ulicích mnoha měst ČR, veřejnost požadoval rázný obrat v tomto poměru. Z tohoto důvodu byly základní policejní útvary 24. února 1992 zlikvidované a včleněné jako organizační články do okresních, městských, obvodních ředitelství a správ krajů. Kategorie základních útvarů tím zanikla, i když se ještě dlouho poté tento výraz používal.

Policie ČR v samostatné ČR

K 1. lednu 1993 se Policie ČR stala skoro až výlučným policejním sborem, který na území ČR působil. Ke konci roku 1992 Policie ČR disponovala šesti službami. Byla to správní služba, služba pořádkové policie, služba kriminální policie, služba dopravné policie, služba ochrany ekonomických zájmů a služba ochrany ústavních činitelů.

Významným celorepublikovým útvarem se stal Útvar rychlého nasazení, kterého význam byl v tom čase stále vysoký, takže podle jejího vzoru již před rokem 1993 začaly vznikat krajské zásahové jednotky. V roce 1990 jako první z nich vznikla v Praze Rota zásahu proti nebezpečným pachatelům (ROZA), jako součást Pohotovostní motorizované jednotky (PMJ). Konkrétně šlo o její 3. rotu. Později byla od PMJ vyňatá a jako samostatná Zásahová jednotka podřízená odboru služby pořádkové policie.

Kromě ní postupně vznikly zásahové jednotky, dnes s dovětkem KŘP, Středočeského kraje, Ústeckého kraje, Plzeňského kraje, Jihočeského kraje, Královéhradeckého kraje, Jihomoravského kraje a Moravskou slezského kraje. K nim lze přičíst olomoucký Zatykáč tým „Alfa-Omega“ nebo také „Zóna“. Osmínásobná vražda 24. února 2015 v Uherském Hradišti zvedla názory na zřízení takovýchto jednotek ve všech 14 krajích ČR.

Služba pořádkové policie byla i nadále pevnou součástí základních služeb Policie ČR. Potvrdil to i zákon č. 26/1993 Sb., který podstatně novelizoval zákon č. 283/1991 Sb. o Policii ČR. Kromě zmíněného zařazení všech složek FPS, které k 31. prosinci 1992 na území ČR působily, do organizace Policie ČR, výrazně rozšířil okruh úkolů, které PČR musela v těchto nových podmínkách zajišťovat, nevyjímajíc úkol spolupůsobit při zajišťování veřejného pořádku, a byl-li porušen, činit opatření k jeho obnovení. Paragraf 3. upozorňoval, že v rámci PČR teď již působí sedm služeb – služba pořádkové policie, služba kriminální policie, služba dopravné policie, ochranná služba, služba ochrany ekonomických zájmů, služba cizinecké a pohraniční policie a letecká služba.

Novinkou byla změna statutu nejvyššího řídicího orgánu PČR, kdy Policejní ředitelství bylo nahrazenou Policejním prezidiem. V jejím čele tedy již nestál policejní ředitel, nýbrž policejní prezident, což se děje i v současnosti. Policie ČR se v době svého vzniku organizačně členila na Policejní prezidium ČR, útvary územní působnosti a zásahovou jednotku rychlého nasazení, jak zákon Útvar rychlého nasazení FPS nazval. Ten však k 1. lednu 1992 změnil pouze přídavek „FPS“ na „PČR“.

Policejní prezidium převzalo a doplnilo struktury bývalého Policejního ředitelství. Bývalé odbory Policejního ředitelství (např. pořádkové nebo dopravní policie) byly nahrazeny především ředitelstvími (např. Ředitelství služby pořádkové policie, Ředitelství služby dopravní policie).

Bylo to organizačně velice složité, ale současně také významné období, kdy v návaznosti na aktivity z roku 1992, byly kladeny základné kameny organizace a činnosti Policie ČR na celá dvě desetiletí a v podstatě i dnes na těchto kamenech stojí.

Noční můrou policie se v první polovině 90. let stal neustálý vzrůst kriminality, který neměl na našem území obdobu. Autorita příslušníků Policie ČR, pohybujících se v ulicích ČR byla i nadále poměrně nízká, což vytvářelo problémy při zajišťování veřejného pořádku. Díky drobné a dá se říci mravenčí práci příslušníků pořádkové policie se situace začala postupně obracet a v případech závažnějších pokusů o narušení veřejného pořádku i zlepšovat. K zásadnímu obratu ale došlo mnohem později.

Policie ČR se od SNB začala výrazně odlišovat i svou uniformou. Zatím co uniformy SNB vycházely spíše z vojenského střihu a jejich základní barva byla nejdříve zelená, pak modrá, a nakonec zase zelená, v kombinaci s červenými prvky, jak to bylo např. u četníků v období první ČSR. Stejnokroj vz. 92, který byl do policie v roce 1993 zavedený, měl barvu tmavomodrou a existoval v mnoha provedeních od kombinézy po pracovní stejnokroj, vše v letním nebo zimním provedení. V podstatě se s menšími změnami používá až dodnes. Použití nových uniforem bylo typické zejména pro příslušníky pořádkové služby. Ke změnám došlo také v označení policejních aut, kdy byla jejich žlutá barva nahrazena bílou se zeleným pruhem a nápisem Policie.

Byly ale i jiné změny. V důsledku reorganizací se počet základních služeb Policie ČR zvýšil k 1. září 1995 na deset. Byly to služby správní, pořádková, dopravní, kriminální, odhalování korupce a závažné hospodářské trestní činnosti, ochranná, letecká, rychlého nasazení, železniční, cizinecké a pohraniční policie) na šest let stabilizoval a v druhé polovině devadesátých let již žádná nová nevznikla.

Poměrně stabilizovaná byla v celém tomto období služba pořádkové policie, i když se v ČR, zejména v Praze, objevily známky širšího porušení veřejného pořádku a to zejména v souvislosti s hnutím punk, které v té době vyvolávalo konflikty s Romy. Problémy rostly i s fotbalovými fanoušky (*hooligans*). Největší potenciál porušování veřejného pořádku měly po několik let oslavy vítání Nového roku v noci z 31. prosince na 1. ledna příštího roku, které se tradičně odehrávaly na hlavních náměstích mnoha měst, zejména na Václavském náměstí v Praze. V dalších letech se do těchto oslav plně zapojili zahraniční turisté. Alkohol tekł potokem, ve velkém se používala pyrotechnika, v důsledku čehož hrozily újmy na zdraví.

Základní jednotkou pořádkové policie byla obvodní oddělení, která přešla také do organizace pořádkové policie ČR. Obvodní oddělení se později začlenila do okresních a krajských ředitelství PČR a místní oddělení se stala součástí obvodních ředitelství. Kromě nich k pořádkové polici patřila také poříční oddělení, která zajišťovala pořádek na vodních plochách, oddělení Metro, ale rovněž kynologické, hipologické, potápěčské, operační a až do roku 2009 pyrotechnické složky, která se tehdy změnila ve zvláštní Pyrotechnickou službu.

Po vzniku samostatné ČR se nic nezměnilo ani na krajském zřízení, čemuž odpovídala také struktura krajských správ. Na jejich úrovni zůstaly správy Policie ČR jednotlivých krajů, včetně Správy Policie ČR hl. m. Prahy, podřízené policejnímu prezidentovi. Organizační změny postihly okresní články policejní organizace. Již při vzniku Policie ČR byly bývalé okresní, městské a obvodové správy VB změněné na okresní, městská a obvodní ředitelství PČR. Nejnižším útvarem byl okres. V Okresech Plzeň-město, Brno-město a Ostrava-město pracovaly Městská ředitelství PČR. V Praze na úrovni obvodu to byla obvodní ředitelství PČR a obvodní úřady vyšetřování Praha 1-10. Příslušní policejní ředitelé podléhali krajskému řediteli PČR. V Praze v době od 31. března 1993 do 31. října 1994 byly obvodní ředitelství PČR nahrazeny obvodními úřady pořádkové a dopravní policie, což se neosvědčilo a k 1. listopadu 1994 se vše vrátilo k původní struktuře.

Největší změnou ale prošla služba pořádkové policie až v druhé polovině 90. let. V červenci 1996 bylo totiž rozhodnuto, že v roce 2000 se v Praze uskuteční 55. zasedání Mezinárodního měnového fondu a Světové banky. Protože zasedání těchto institucí začínalo být ve světě spojené s masovými protesty a porušováním veřejného pořádku, vedení PČR rozhodlo výrazně posílit pořádkovou policii. Shodovalo se to s analýzami PČR, které již předtím na hrozbu podobných akcí poukazovaly a navrhovaly založit zcela nové policejní útvary, které by dokázaly uchránit veřejný pořádek a bezpečnost v případech jejich masového narušení. Takovéto případy se ukazovaly zejména kolem některých fotbalových utkání.

První podnět v tomto směru se datuje na květen 1995. Požadoval založit takovouto jednotku v Praze. Oficiálně vznikla v roce 1998 a byla označována jako stálá pořádková jednotka, od roku 2003 označovaná jako speciální pořádková jednotka. Stálá pořádková jednotka poskytovala profesionálně vycvičené a vybavené policisty, kteří byli schopni kdykoli, rychle, flexibilně, efektivně a adekvátně v mezích zákona reagovat na vývoj bezpečnostní situace.

Průběh dvoudenního 55. zasedání představitelů Mezinárodního měnového fondu a Světové banky v Kongresovém paláci 26. a 27. září 2000 v Praze, všechny původní obavy do písmene naplnil. Na udržení veřejného klidu a pořádku byly nasazené stovky policistů, ale pořádek byl udržen jen s vypětím všech jejich sil. Zvláště ostré boje mezi pořádkovými jednotkami Policie ČR a demonstranty, kterých odhad se pohybuje mezi sedmi až dvanácti tisíci, se odehrály v Nuselském údolí na přístupových cestách ke Kongresovému paláci. Část demonstrantů, kteří se do Prahy sjeli také z celé Evropy, zejména z Itálie, vtrhla do centra Prahy, kde rozbíjela výlohy a ničila zařízení. Celkově bylo zatčeno kolem 900 osob, přičemž sto lidí muselo vyhledat lékařské ošetření. Polovina z nich byli policisté, kterých zranily dlažební kostky a tyče, vrhané na policejní kordony demonstranty. Průběh celé této akce ukázal na nutnost zřizovat další speciální policejní oddíly s názvem Speciální policejní jednotky, vycvičené v boji proti případům masového narušení veřejného pořádku a současně je vybavit příslušnou technikou, výzbrojí a výstrojí. Lidově se pak těmto policistům říkalo „těžkooděnci“.

Na základě požadavků ředitelů ostatních krajských správ Policie České republiky začaly v roce 2000 vznikat na jednotlivých krajských správách Policie České republiky krajské pořádkové jednotky. V roce 2010 jich bylo celkem osm a všechny působí i v současnosti. Vedle nich v rámci krajů a okresů působí také nestálé pořádkové jednotky, složené z příslušníků policie zařazených k jednotlivým službám, které jsou aktivizovány pouze v případě potřeby.

V průběhu roku 2000 došlo ke změně krajské soustavy ČR. V první etapě, zahájené 1. ledna 2000 vzniklo 14 krajů jako správní obvody, které se v druhé etapě, zahájené 12. listopadu téhož roku, změnilo na územní samosprávné celky. Na územní organizaci Policie ČR se toto nové členění neodrazilo a krajské správy i nadále sídlily v sídlech bývalých osmi krajů. Důvodem, proč se tak nestalo, bylo několik a významné místo mezi nimi měly důvody finanční.

Největší policejní akci počátku 21. století se stala ochrana summitu NATO, který se uskutečnil ve dnech 21. - 22. listopadu 2002 v Praze a zúčastnili se ho nejvýznamnější

představitelé všech států NATO. Aby se neopakovala situace z roku 2000, byla PČR ČR připravena ještě lépe, jako před dvěma léty. Mobilizováno bylo 12 000 policistů, v podstatě skoro čtvrtina celkového stavu a na celou akci bylo vyčleněno 450 miliónů Kč, skoro 6x více než v roce 2000. Velice úspěšná policejní ochrana summitu ukázala, že investice do pořádkové policie a její pořádkových útvarů byly úspěšně vynaloženy. V Praze vládl relativní klid, proběhlo jen několik menších demonstrací a pochodů. Agresivita demonstrantů byla ale výrazně nižší, jako před dvěma lety. Pozitivní a možná i rozhodující pro celou ochranu summitu byla skutečnost, že nejagresivnější aktivisté vůbec nebyli na území ČR vpuštěni. Na jednoho demonstranta pak připadli 2-3 policisté, což zabránilo mnoha škodám. Tři tisíce policistů bylo vybavených kryty – tzv. krunýři, které chránily zranitelné části jejich těla – záda, hrudník, ruce a nohy. Bezproblémové byly také přesuny státníků po Praze.

Činnost pořádkové policie byla vysoce oceněna. Služba byla stabilizována a ostatní změny do roku 2006 měly také jen organizační charakter. Přesto vývoj kriminality začal být od tohoto času poměrně příznivý a každoročně klesal. To vše v situaci reálného poklesu počtu příslušníků PČR, který otevřeně započal v roce 2007 a v mnohém postihoval zejména pořádkovou službu. Špatná byla situace v oblasti materiálového zabezpečení Policie ČR, kde se začaly už zcela zřetelně projevovat důsledky úsporných balíčků z konce 20. století. Investiční činnost už řadu let stagnovala a měla spíše údržbářský charakter. V důsledku toho pouze několik policejních složek disponovalo vyspělou a dobře odpovídající technikou, na mnoha útvarech převládaly psací stroje, policejní auta měla nejlepší léta již za sebou. Ekonomická situace státu se na přelomu prvního a druhého pětiletí začala konečně zlepšovat, a tak se mohlo uvažovat o zlepšení stavu v některých oblastech života PČR. Východiskem bylo zvyšování platů. Průměrný plat policistu se od roku 2003 do roku 2008 zvýšil z 23 522 Kč měsíčně na 32 840 Kč a výrazně převyšoval průměrné platy v podnikatelské i nepodnikatelské sféře.

Vedení resortu v čele s novým ministrem I. Langrem v roce 2006 postavilo základy policejní reformy. V roce 2007 byly projednány a její hlavní část byla v lednu 2008 představena vládě, která z ní vybrala nejdůležitější části a jež začaly být realizovány. Již tento postup význam reformy okleštil.

Na prvním místě je nutné uvést přijetí nového zákona 273/2008 Sb. o Policii České republiky ze dne 11. srpna 2008, který nabyl účinnosti 1. lednem 2009. Ustanovení § 8 odst. 2 a přílohy k zákonu ale nabyly účinnosti až 1. ledna 2012 a ustanovení § 118 odst. 1 a 2 pozbyly platnosti uplynutím dne 31. prosince 2011. Spolu s tím byl schválený (tzv. změnový) zákon č. 274/2008 Sb., kterým se mění některé zákony v souvislosti s přijetím zákona o České

policii, přičemž také nabyl účinnosti 1. ledna 2009, ale některá jeho ustanovení (článek XXVII.) nabyli účinností 1. ledna 2010 a řada bodů článků XXIII., XXIV., XXV. a XXVI, dokonce až 1. ledna 2013.

„Policie slouží veřejnosti,“ stálo v 1. §. „Jejím úkolem je chránit bezpečnost osob a majetku a veřejný pořádek, předcházet trestné činnosti, plnit úkoly podle trestního řádu a další úkoly na úseku vnitřního pořádku a bezpečnosti svěřené jí zákony, přímo použitelnými předpisy Evropských společenství nebo mezinárodními smlouvami, které jsou součástí právního řádu.“

Zákon policii zbavoval některých povinností, které nebyly považované za nutné. Skončilo nahrazování poradatelské služby při sportovních a kulturních akcích policií, což se střetlo s velkou kritikou a později se vše vrátilo k původnímu stavu.

Největší změna se ale týkala krajského článku. Až dosud existovalo jen 8 krajských ředitelství, které řídily 79 okresních ředitelství. Zákon určil, že každý kraj má mít vlastní Krajské ředitelství policie, čímž vznikla nutnost zřídit šest nových. V roce 2010 se plánovala výstavba krajských ředitelství v Liberci, Jihlavě a Olomouci, v roce 2011 v Karlových Varech, Pardubicích a Zlíně. Vše mělo celkově stát 5-7 miliard Kč, přičemž část z těchto prostředků se měla získat prodejem nepotřebného materiálu a budov.

Druhou základní organizační změnou se podle reformy mělo stát zřízení dvouúrovňového řízení Policie ČR, místo stávajícího tříúrovňového. Zcela vypadnout měl totiž okresní článek a zůstat mělo jen Policejní prezidium a krajská ředitelství policie. Zjednodušeně řečeno: okresy se měly stát součástí krajů, ale současně si uchovat své podřízené složky.

Důležitou součástí reformy byl projekt P1000, který v podstatě začal již v roce 2006. Jeho smyslem bylo kvalitativně zvýšit materiálně technickou základnu policie. Do obnovy vozového parku mělo být investováno 1,4 mld. Kč a do projektu P1000 3,6 mld. Kč, za které se měly nakoupit vozy Audi a Škoda, v nové barevné úpravě, viditelné také v noci. Do roku 2011 se plánovalo koupit 3 800 vozidel, z toho 3500 osobních, v celkové hodnotě 1,3 mld. Kč. Nová auta měla od té doby na zeleném pásu nápis Pomáhat a chránit.

V rámci změn byly v říjnu 2008 představené nové policejní automobily Škoda Oktavia. Bílá podkladová barva byla nahrazena stříbrnou metalízou a zelené pásy žlutě-modrým kombinovaným reflexním pásováním. Nápis Pomáhat a chránit zůstal. V listopadu 2008 již jezdilo 680 kusů těchto nových policejních aut.

Současně byl plánován nákup počítačů, informačních systémů, spojení atd. Již v roce 2006 proběhla nejnutnější rekonstrukce 538 útvarů policie a bylo nakoupeno 30 pojízdných

služeben k řešení dopravních nehod a ICT materiál za 280,7 mil. Kč. V roce 2007 bylo vybudováno 56 otevřených recepcí za 211 mil. Kč a opravy jiných objektů za 285,6 mil. Kč, zakoupeno dalších 30 pojízdných služeben a ICT a ostatní materiál za 11 mil. Kč. V roce 2008 bylo modernizováno 131 policejních služeben za 438 mil. Kč, proběhla rekonstrukce dalších zázemí a vybavení útvarů za 752 mil. Kč, koupeno 80 pojízdných služeben a ICT pro ně za 86 mil. Kč. V letech 2009-2010 měly být vybudováno 130 služeben za 438 mil. Kč a další a další materiál. Výrazné bylo zvýšení připojení policejních služeben na internet z 9,8% v září roku 2006 na 99,5% v prosinci 2008.

Již předtím – 1. dubna 2006, byla na úrovni Policejního prezidia sloučena ředitelství služby železniční policie a služby pořádkové policie, v jedno společné ředitelství. Z hlediska železniční policie, které dějiny od jejího vzniku jsou v mnoha ohledech dějinami její reorganizace, to bylo jen dočasné řešení, protože celá služba železniční policie 1. ledna 2009 svou činnost skončila a převzala ji služba pořádkové policie. Počet policejních služeb se tím snížil na osm.

V následujícím období došlo k další změně na úrovni krajů. Dne 1. ledna 2009 byly policejní krajské správy přejmenovány na Krajská ředitelství policie. Tento akt neměl jen formální charakter, ale byl výrazem zvýšení úlohy a autority krajských správ, cestou likvidace správ okresních. Ke stejnému dni byla všechny okresní ředitelství zrušena a stala se součástí krajských správ. Všechna okresní instituce celostátních útvarů se stala součástí Krajského ředitelství, jako např. územní pracoviště SKPV. Krajská ředitelství tak v sobě zahrnovala nejenom stávající krajská oddělení, čemu přibyla rovněž bývalá okresní pracoviště. Městská a obvodní ředitelství zůstala zachována, ale významná část rozsahu jejich působnosti byla převedena na krajská ředitelství. K 1. lednu 2010 se počet krajských ředitelství policie zvýšil na 14, čímž byl stávající nesoulad vyřešený a bylo s předstihem dosaženo stavu, který zákon předpokládal od roku 2012. Tato situace trvá dodnes.

Výrazným počinem pořádkové služby, ale i jiných policejních složek, bylo zajištění bezpečnosti a veřejného pořádku v průběhu návštěvy nové prezidenta USA B. Obamu v Praze ve dne 4. – 5. dubna 2009. Zvláště náročné bylo bezpečnostní pokrytí jeho setkání s manifestanty na Hradčanském náměstí.

Ve své činnosti i nadále působily PMJ. Postupně se měnil jejich vozový park, stejně tak vybavení jednotlivých policejních vozů. Šlo o defibrilátor, skenovací a lustrační zařízení, alkohol tester a tester na drogy. Stejně to bylo s výzbrojí mužstva, která se výrazně zlepšovala. Policisté PMJ měly k dispozici speciálně navrženou taktickou vestu, neprůstřelnou vestu, zdravotnický batoh, dále pistoli ČZ, samopaly Heckler, brokovnice

Fabarm, samopaly ČZ škorpión. Pouze v roce v roce 2010 vyjízďeli k 23.058 případům, z toho bylo na osobní svobodě omezeno 5.731 pachatelů. V roce 2010 také našli 1.173 hledaných osob a 447 hledaných automobilů.

Přesto právě toto období bylo z hlediska dějin Policie ČR více než hektické. V srpnu 2011 začala na Šluknovsku masová protiromské vstoupení jako reakce na vzrůst romské kriminality v tomto regionu. Uskutecnila se v dnech 26. srpna a 2. září. Na uklidnění situace bylo proto v srpnu rozhodnuté, že do Šluknovska odejde z celé ČR 600 policistů, kteří měli dohlížet na dodržování klidu a pořádku, ale situace se začala drolit také na jiných místech. Podle mnoha expertů to byl výsledek špatné ekonomické situace, která se táhla již několik let.

Ve stejném čase – 3. května 2012, policejní prezident P. Lessy předložil vládě svůj návrh systemizace Policie ČR pro rok 2013. Byl reakcí na předpokládané snížení stavů a platů policistů, stanovené na základě zpracovávaného vládního střednědobého výhledu rozpočtu na roky 2013 a 2014. Návrh předpokládal zvýšit stav Policie ČR na 40 389 osob. Do čehož byla započtena také 170členná pořádková jednotka, která vznikala v Ústeckém kraji. Tento počet by měl být navýšený o počty příslušníků, kteří se vzdělávali v rámci své odborné přípravy a kterých bylo kolem 1500. V případě, že by vláda odmítla navýšit stavy policistů a přidat jim na platy, žádal, aby alespoň určila, „které úkoly Policie ČR nebude plnit.“ Vláda ale jeho návrh zamítla, vrátila mu ho k přepracování, a dokonce rozpočet na platy požadovala seškrtnat o půl miliardy. V přepracovaném dokumentu se počítalo už jen 38 996 policisty.

Designovaný ministr vnitra M. Pecina se ještě před svým nástupem do funkce v červenci 2013 se nechal slyšet, že k policii přijme tisíc policistů, pro které hodlal z rozpočtu získat 3 mld. Kč. Počty policistů by se tím měly zvýšit o 3-5 % a jejich stav by se měl pohybovat mezi 41 500 - 42 000. Mnozí z nich měli zamířit do Moravskoslezského kraje. Jak policejní prezident, tak jeho náměstek s tím vyslovili souhlas. Současně ministr vyslovil požadavek: do konce roku 2017 obnovit policejní vozový park. Za půl miliardy Kč se mělo nakoupit 843 nových aut. Byla to asi jedna desetina všech vozů, kterými policie v té době disponovala. Pro rok 2013 bylo objednáno 230 aut a dalších 83 bylo možné podle vývoje rozpočtu doobjednat. Kromě škodovek policie používala silné vozy VW Passat a v prosinci 2012 nakoupila deset vozů Hyundai. Pro rok 2014 se plánoval také nákup silných aut značky Audi a Škoda Superb za 50 miliónů Kč, ale ty měla dostat především Ochranná služba.

Trochu bokem od pozornosti se tak dostala protiromská vystoupení koncem června v Duchcově a pak v Českých Budějovicích, koncem srpna v Ostravě, Plzni, Českých Budějovicích, Duchcově a Jičíně, kde policejní oddíly musely sjednávat pořádek. Do oblastí, typických zvláště vypjatou situaci policie vysílala zesílené oddíly pořádkové policie.

Na službě pořádkové policie se ale nic závažného neměnilo. Její Ředitelství na Policejním prezidiu bylo podle stavu v lednu 2015 podřízené sekretariátu 1. náměstka policejního prezidenta a vnitřně se dělilo na Odbory metodiky, koordinace a podpory výkonu služby; služební kynologie a hipologie a speciálních potápěčských činností a výcviku.

V druhé polovině desátých let tohoto století příslušníci pořádkové služby i nadále plnili své úkoly podle platných předpisů. Chránily se vyhrocené sportovní utkání, zabraňovalo se v potyčkách mezi radikálními fanoušky, zajišťoval se hladký průběh povolených demonstrací a manifestací, masových koncertů populární hudby, zvláště vyostřené bývaly zákroky proti účastníkům nelegálních technoparty, které se rozmohly po celém území ČR. Ke konci tohoto období ale došlo k nárůstu demonstrací nespokojenců s vládou A. Babiše. Zvláště aktivně si v jejich organizaci vedla skupina Milión chviliek pro demokracii, které se 23. června 2019 povedlo zorganizovat největší demonstraci od listopadu 1989. V současnosti to jsou demonstrace odpůrců sanitárních opatření v souvislosti s potíráním pandemie covid-19 na území ČR.

Velkým pozitivem posledních let je další zdokonalování výzbroje a výstroje jednotek služby pořádkové policie. Tak např. příslušníci Speciální pořádkové jednotky jsou vystrojeni do typického oděvu této jednotky, který se skládá z černé policejní kombinézy, těžkých bot, kukly a protiúderové přilby s čelním krytem a rukavic, přičemž veškerá výstroj je ohnivzdorná. Nechybí samozřejmě protiúderový komplet, balistická a taktická vesta či plynová maska. Mezi standardní výstroj a výzbroj pak patří pistole, brokovnice, speciální vrhače, pepřové obranné prostředky, taser, protiúderový štít, opasek s pouzdry na náhradní zásobníky, taktické pouzdro na zbraň, tonfa, teleskopický obušek, útočný nůž, pouta a jednorázová rychlopouta, víceúčelové kleště, svítilna, osobní hasící sprej a malá lékárnička. Útvaru disponuje rovněž i speciálním vozovým parkem, ve kterém najdeme obrněné transportéry BRDM, vybavené radlicí k likvidaci překážek a zátaras. Rovněž se využívají vodní děla. To slouží nejen proti agresivnímu davu, ale i při hašení požárů. Nechybí další speciální zásahová vozidla, kamerový systém a záznamová zařízení, jako třeba osobní body kamera pro každého člena jednotky. Za posledních dvacet let byly vybudované a vystrojené moderní budovy, nebo celé komplexy, ve kterých sídlí.

Podle oficiálních údajů Ředitelství pořádkové policie:

Služba pořádkové policie je jednou ze základních služeb Policie České republiky. U této služby je v naší republice zařazeno přes 16.000 příslušníků policie. Jde o službu, která je prakticky pilířem policie a policisté zařazení k této službě, jsou v přímém kontaktu s občany, orgány obce a právníckými a fyzickými osobami.

Rozsah a charakter úkolů činnosti služby pořádkové policie k jejich zajištění v zásadě omezuje možnost užší specializace oproti jiným útvarům specializovaných služeb. Tento fakt tak činí službu pořádkové policie v podstatě „universální“, což klade vysoké nároky na samotné její příslušníky, a to jak v oblasti znalostí zákonů, vyhlášek, služebních předpisů, tak také na jejich fyzickou a psychickou připravenost. Vzhledem k již zmiňované universalitě příslušníků pořádkové policie, je tato služba jakousi základnou pro výběr policistů do jiných specializovaných a odborných služeb policie, např. ke službě kriminální policie a vyšetřování.

Rozsah činnosti služby pořádkové policie je stanoven zákonem o Policii České republiky, případně dalšími zákony, právními normami a resortními předpisy. Mezi základní úkoly služby pořádkové policie patří zejména:

- ochrana bezpečnosti osob a majetku;
- spolupůsobí při zajišťování veřejného pořádku a byl-li porušen, činí opatření k jeho obnovení;
- boj proti kriminalitě,
- přijímání, evidování a prošetřování oznámení osob,
- plnění úkolů v trestním, přestupkovém a správním řízení,
- dohled nad bezpečností a plynulostí silničního provozu.

Základními výkonnými organizačními články PČR s územně vymezenou působností, které jsou zřízeny k plnění základních úkolů služby pořádkové policie, jsou obvodní oddělení policie a oddělení hlídkové služby.

Obvodní (místní) oddělení Policie ČR vykonávají svou činnost především následujícími formami:

Dozorčí službou, která je vykonávána nepřetržitě, zajišťuje akceschopnost oddělení a navazuje na činnost operačního střediska okresního (obvodního či městského) ředitelství policie. Dozorčí službou je zajištěn nepřetržitý styk základních útvarů se státními orgány, organizacemi a občany, neboť dozorčí služba je zpravidla prvním místem, kam se obracejí se svými stížnostmi, žádostmi, podněty či oznámením o trestném činu.

Obchůzkovou službou vykonávanou v určených částech území obvodního (místního) oddělení, která je zaměřena zejména na dohled nad dodržováním veřejného pořádku, na ochranu bezpečnosti osob a jejich majetku, předcházení a zabraňování páčání trestné činnosti, odhalování trestných činů a přestupků, pátrání po osobách a věcech a provádění prvotních opatření na místě činu.

Hlídkovou službou, která je vykonávána v určitých úsecích nebo na stanovištích s cílem chránit bezpečnost osob a jejich majetku, předcházet a zabránit porušování veřejného pořádku a páčání trestné činnosti, zakročovat proti osobám dopouštějícím se protiprávního jednání, řeší přestupky a dohlíží na bezpečnost a plynulost silničního provozu a činí opatření při jeho porušení.

Procesní činností, která je zajišťována zejména plněním úkolů na úseku trestního, přestupkového a správního řízení a administrativní činností (výkon spisové služby, hlásná služba, vkládání dat do informačních systémů a pod.)

Preventivní činností, spoluprací a součinností s dalšími orgány a organizacemi, jako např. orgány činnými v trestním řízení, některými správními orgány, obecními úřady a jejich orgány pro ochranu veřejného pořádku, např. obecní (městskou) policií apod.

Jaromír Slušný

LITERATURA:

BÖGL, G., SEYRL, H., *Die Wiener Polizei*, 1547-1992, 2. Doplněné a rozšířené vydání, Vídeň: Österreichische Staatsdruckerei, 1993, 410 s.; BOHATA, I., *Misto a úloha policie ve státním aparátu buržoazního Československa v letech 1918-1939*, Praha: SPVKAČ FMV, 1980, 70 s.; CÍSAŘ, A., *K problematice ztrát příslušníků bývalého četnictva a policie v českých zemích v letech okupace a za květnového povstání českého lidu*, in *Historie SNB 3*, SPVKAČ FMV, Praha 1978, str. 55-58; FRANCEK, J., *Zločin a trest v českých dějinách*, 1. vydání, Rybka: Praha 1999, 463 s.; FRANCEK, J., ŠIMEK, T.: *Hrdelní soudnictví českých dějinách*, 1. vydání, SOA: Pardubice, 1995, 188 s.; GREGOR, M., *Historie a současnost služby pořádkové policie od roku 1918*, Praha 2017, Ředitelství služby pořádkové policie Policejního prezidia České republiky, 207 s.; HRINKO, M. a kol.: *Pořádková činnost policie*, Praha 2021, Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk s. r. o., 350 s.; KOL., *Reforma policie České republiky, aneb, Pomáhat a chránit*, Praha : CEVRO institut 2010, 309 s.; HOLUB, O.: *Obranná zpravodajská služba v buržoazní Československé republice v letech 1918-1939*, in *Historie SNB 3*, SPVKAČ FMV, Praha 1978, str. 58-70; KÁRNÍK, Z., *Pražské policejní ředitelství, jeho Státní (politická) policie a její informátoři z řad občanstva v převratných dobách Velké války očima očistného Výboru pro prozkoumání policejního archivu v letech 1918-1920*, in *Acta Oeconomica Pragensia*, roč. 15, č. 7, 2007, ss. 247-256.; 158 s.; KVAPILOVÁ, I., *Organizační vývoj SNB v 80. letech se zaměřením na jeho veřejněbezpečnostní složku*. In: *Sborník Archivu Ministerstva vnitra*, č. 6/2008, s. 70-115; LEDVINKA, V., PEŠEK, J., *Praha : Nakladatelství Lidové noviny*, 2000, 819 s.; MACEK., P., *Dějiny pražské policie (vybrané kapitoly)*, Praha: Police history, 2004, 215 s.; MACEK, P. a kol., *Pořádková činnost policie*, Obecná část, Praha, Police history, 2008, 87 s.; MACEK, P., FILÁK, A., *Pořádková činnost policie*, Obecná část, Praha, Police history, 2002, 97 s.; MACEK., P., UHLÍŘ, L., *Dějiny obecních policií*, Praha: Police history, 2004, 215 s.; MACEK., P., UHLÍŘ, L., *Dějiny policie a četnictva I. Habsburská monarchie (1526-1918)*, Praha: Themis, 1994, 178 s.; MACEK., P., UHLÍŘ, L., *Dějiny policie a četnictva II. Československá republika (1918-1939)*, Praha: Police history, 1999, 230 s.; MACEK., P.,

UHLÍŘ, L., *Dějiny policie a četnictva III. Protektorát Čechy a Morava a slovenský stát (1526-1918)*, Praha: Police history, 2001, 178 s.; MALÝ, K. a kol., *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*, 4. přepracované vydání, Praha: Leges 2010, 640 s.; MALÝ, K., SIVÁK, F., *Dějiny státu a práva v českých zemích a na Slovensku do r. 1918*, 2. přepracované vydání, Jinočany: H & H, 1993, 533 s.; MARŠAN, R., *Dějiny policejní organizace rakouské*, Díl 1. *Zeměpanská organisace policejní v letech 1749-1700*, Praha: Bursík a Kohout 1911, 155 s.; MARŠAN, R., *Dějiny policejní organizace rakouské*, Díl 2. *Policejní soustava autonomní Vídně ve středověku se zřetelem na středověkou soustavu policejní městskou vůbec*, Praha: Bursík a Kohout 1909, 292 s.; MARŠAN, R., *Dějiny policejní organizace rakouské*, Praha: Bursík a Kohout 1904, 118 s.; MARŠAN, R., *Vznik moderní policejní organizace rakouské*, Praha: Bursík a Kohout 1905, 41 s.; ROUBÍK, F., *Počátky policejního ředitelství v Praze*, Praha: MV ČSR, Praha 926, 277 s.; SLUŠNÝ, J., *Světové dějiny policie – středověk novověk*, Praha: Slávy dcera 2006, 767 s.; SLUŠNÝ, J.: *Policie České republiky (od roku 1991)*, in. *Encyklopedie českých právních dějin*, V. svazek, Pa-Právní, Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o. v koedici s KEY Publishing, Brno 2016; SLUŠNÝ, J., *Dějiny policie ČR*, slusny.spopone.cz, internetová publikace, 2023-2024; SLUŠNÝ, J., *Světové dějiny policie – středověk novověk*, Praha: Slávy dcera 2006, 767 s.; SCHELLE a kol., *Právní dějiny*, Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk 2007, 1134 s.; ŠTEINBACH, M., *Dvacet let Policie České republiky*, Praha, Policejní prezidium ČR, 2010, 149 s.; ŠTEINBACH, M.: *30 let Policie České republiky*, Praha 2021, Policejní prezidium České republiky, 268 s.; ŠTEINBACH, M.: *Čtvrtstoletí Policie České republiky*, Praha 2016, Tiskárna ministerstva, vnitra, 130 s.; VIETOR. M., *Dejiny štátu a práva na území ČSSR*, Bratislava: UK, 1967, 445 s.; VOJÁČEK, L., SCHELLE, K., KNOLL, V., *České právní dějiny*, 2. upravené vydání, Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010, 694 s.; VOJÁČEK, L., SCHELLE, K., *České právní dějiny do roku 1945*, Ostrava: Key Publishing, 2007, 218 s.; VOKUŠ, J., *Policie České republiky – pomáhat a chránit*, Praha: Policejní prezidium ČR, 2010, 84 s.